

Magyar történeti
szöveggyűjtemény

1526 - 1790

Tankönyvkiadó

Szécsény, 1705. szeptember 15—20.

Az országgyűlés végzései a szabadságharc folytatásához szükséges feltételek megteremtéséről

A szabadságharc eredményei meglepték a bécsi udvart. 1704 elejétől tárgyalásokat kezdett a felkelőkkel, egyidejűleg azonban katonai előkészületeket tett leverésükre. A megegyezés feltételeiben nagyon messze volt a két álláspont. I. Lipót azt gondolta, hogy országgyűlés összehívásával és a sérelmek orvoslásának ígéretével véget vethet a felkelésnek. Rákóczi viszont nem bízott az udvar ígéreteiben, ragaszkodott a szabad királyválasztás és az ellenállás jogának visszaállításához, továbbá ahhoz, hogy külföldi hatalmak (Anglia, Hollandia, Svédország, Lengyelország) kezességét vállaljanak a megállapodás megtartásáért. Közben az erdélyi rendek Rákóczit erdélyi fejedelemmé választották. Ez annyit jelentett, hogy Rákóczi a külföld előtt nem mint lázadó alattvaló, hanem mint önálló uralkodó jelenhetik meg. Egyúttal nehezítette a megegyezést, hogy most már Erdély kérdése is bekerült a tárgyalási feltételek közé. A szabadságharc megindulásakor már állott a harc a spanyol örökségért, a francia és bajor csapatok Bécs felé nyomultak előre, és úgy látszott, hogy nemsokára találkozhatnak a magyar hadakkal. A bécsi udvar pedig nem térhet ki a győztesek által megszabott feltételek elfogadása elől. 1704 augusztusában a franciák és a bajorok höchstätti súlyos vereségével ezek a remények szétfoszlottak. Most már nem lehetett számolni a háború gyors befejezésével, és ezért hosszabb harcra, nagyobb erőfeszítésekre kellett felkészülni. Új helyzetet teremtett 1705 májusában I. Lipót halála és I. József trónralépése. Az új uralkodó már az örökösödés jogán lépett a trónra, és így a felkelők, akik a szabadválasztást minden áron vissza akarták állítani, I. Józsefet nem tekinthették törvényes uralkodónak. Rákóczi már 1704 tavaszától készült az országgyűlés összehívására, amit azonban a bécsi udvar mindenképpen ellenzett, mert ebben a király jogainak sérelmét látta. I. Lipót halála után, minthogy az I. Józseffel folytatott tárgyalások nem jártak eredménnyel, Rákóczi szeptember 1-re összehívta a rendeket. Eleinte a régi szokás szerint Rákos mezejére tervezték az országgyűlést, mivel azonban Pest az ellenség kezében volt, a császári haderőt pedig, amely Herbeville vezetésével Erdélybe készült, és veszélyeztethette az összejövetel biztonságát, nem sikerült megverni, új színhelyéül Szécsényt jelölték meg. Az országgyűlésnek döntenie kellett a bécsi tárgyalások vagy a háború folytatása kérdésében. Ha a rendek a háború mellett foglalnak állást, akkor gondoskodni kell új kormányzat, igazgatás kiépítéséről, az ország erőforrásainak mozgósításáról a Habsburgok ellen. Előterjesztésében Rákóczi kifejtette, hogy eredményeket csak fegyverrel lehet kivívni. Azt kívánta, hogy mondja ki az országgyűlés nyíltan: a választás nélkül trónra lépett Habsburg-uralkodót nem ismeri el. A Habsburgok úgysem tudnak többet tenni az ország ellen, mint amit eddig tettek, a külföldiek részéről viszont nagyobb segítségre lehetne számítani, ha világosan látni fogják, hogy Magyarország nem hajlandó visszatérni a szolgátságba. Hivatkozott arra is, hogy Portugália, Hollandia, Svájc, Svédország csak hosszú és kitartó harcban tudta kivívni függetlenségét, az első három éppen a Habsburgokkal szemben. Bercsényi javaslatára a rendek lengyel mintára konföderációt (szövetséget) alakítottak, Rákóczit pedig vezérlő fejedelemnek választották. Rákóczi és a rendek esküt tettek a konföderációra, majd megkezdték a rendezésre váró

kérdések tárgyalását. Ezek eredményeként a következő végzések születtek, közülük az I. cikkelybe bevették a konföderáció megalakítását és az esküszövegeket:

Articulus. 1. Tudva lévén az egész világ előtt az Nemes Magyar Haza törvényeinek és szabadságának az Austriai Háznak kegyetlen uralkodása által tört megrontása, adott diplomáinak eleitül fogvást megszegése, és az mostani fegyverkezésnek igaz ügye: Hogy tovább is az Nemes Ország Státussai¹ és Rendei illetén opinióban² minden keresztény királyoknak és fejedelmeknek s respublicáknak³ elméjét magok elkezdett dolgainak folytatásában fentartsák, és az által földre tapodott szabadságának helyre-állításában igaz és bátorságos úton munkálkodhassanak, s egyszersmind minden dissidentiáknak⁴ kivetésével, egyességét állandóbb erővel megtarthassák, és utollyára az föltett kívánatos czélt Isten által maradékoknak is nagy örvendezésére elnyerhessék: Tetszett megegyező szívvvel és akarattal mindeneknekelőtte illetén Confoederatiót avagy Szövetséget egymás között tenni és kötni, az mint következik:

Mi alább specificált⁵ Nemes Magyar-Országi Státusok és Rendei, adgyuk tudtára mindeneknek az kiknek illik, ez levelünknek rendiben, — hogy minekutánna az szabados uraságra vágyódó Austriai Ház a királyi diplomákat hiti-megszegésével általhágván, minden törvényünket megvetvén és földre tapodván, édes Nemzetünket, Hazánkat minden szabadságától nemcsak megfosztotta, hanem ennek főbb tagjait minden kegyetlenséggel öldöklötte, és sokakat közülök rettenetes kínokkal a földnek színéről eltörlni nem irtózott volna: Istennek csudálatos vezérlésébül azon kegyetlen uralkodás rabságából Méltóságos Fejedelem Felső-Vadászi Rákóczy Ferenc Kegyelmes Urunk ő Nagysága kiszabadulván, és azon Hazánkat eltörlő, ártatlan vérünket szomjúhozó Austriaiak ellen velünk együtt fegyvert fogván és már harmadfél esztendőktől fogvást hasznossan hadakozván; az végre, hogy ezen Ügy dolgában közönséges akarattal tovább is jobb rend tétethessék, e folyó 1705-ik esztendőben Sept. havának 1-ső napjára ide Szécsenyi mezőre Generális-Conventusra⁶ bennünket hivogató-levele által öszvehivogatott és gyűjtött, — szükségesnek itéltük, hogy mindenekelőtt egy oly fejet válaszsunk magunknak, az ki velünk edgyütt hittel confoederálván, ezen Hazánk ügyét, valamíg Isten által régi szabadságának helyrehozásával, megnyerésével, czéllját el nem éri, nemcsak az hadi dolgokban, hanem az törvényes, egyházi, politicalai és oecomiaiai⁷ állapotokban is igazgassa, kormányozza, és velünk edgyütt oltalmazza:

¹ Status = rend, állapot. — Status et Ordines = Karok és Rendei, vagyis az országgyűlésen személyesen vagy megbízottak útján résztvevő főpapok, főurak, nemesség, szabad királyi városok.

² Opinio = vélemény.

³ Respublica = állam, államhatalom.

⁴ Dissidentia = egyenetlenkedés, meghasonlás.

⁵ Specificál (specificare) = felsorol, részletez.

⁶ Országgyűlésre.

⁷ Oeconomia = gazdaság, gazdálkodás.

Tetszett közönségessen és egyező akarattal praetitulált⁸ Méltóságos Fejedelem Rákóczy Ferenczet, Kegyelmes Urunkat, Erdélyországának Választott Fejedelmét, minékünk is Confoederatus Statusoknak Vezérlő-Fejedelmünknek választanunk, az mint választottuk is. Mely Confoederációknak hogy annyival jobb fundamentuma⁹ lehessen, és nagyobb ereje, állandósága: azt az következő két rendbéli esküvésnek módgyával ratificáltunk¹⁰ és stabiliáltunk,¹¹ sőt annak felyebb declarált¹² czéljáig való megtartására nemcsak magunkat, hanem maradékinkat is sub poena perpetuae notae infidelitatis et perduellionis in patriam obligálljuk és obstringálljuk.¹³ — Az Méltóságos Vezérlő-Fejedelem által letett esküvésnek formulája így következik:

Én Fejedelem Rákóczy Ferencz, úgy mint az Haza Szabadságáért Confoederált Magyarország Státusinak és Rendeinek Választott Fejedelme, esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú, Szent-Lélek teljes Szent Háromság egy bizony örök Isten, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szenteire: Hogy ezen Confoederált Nemes Magyar Haza Státusinak és Rendeinek az Austriai Ház által megbántódott szabadságinak és törvényeinek helyreállításában öszveköttött és most is újonnan megerősített Szövetséget, mint tulajdon életemet úgy tartom és becsülöm, azt felbontani vagy az ellen járni sem akarok, sem engedem, sőt tellyes erőmmel és tehetségemmel azt segítem és terjesztem, ahoz külső Confoederátusokat is keresvén; az közöttünk való egyességet, mint ezen Szövetségnek lelkét, kiváltképpen megtartani, de másokkal is megtartatni igyekezem, és az öszveszövetkezett Magyarorságot s Hazánk Szabadságának felvett ügyét el nem hagyom, igazán vezérlém, és az Confoedaratus Statusokat: úgymint az egyházi személyeket, urakat, nemeseket, szabad királyi városokat, egy szóval az öszveszövetkezett Magyarországnak minden nemesseit, vitézlő és Hazánkért felfegyverkezett rendeit, Hazánk köz-törvényes-szabadságiban s igazságában, kinek-kinek maga approbált¹⁴ törvényes privilegiumiban¹⁵ háborgatni sem kívánom, sem engedem, sőt azokban megtartani s oltalmazni tartozom. Nevezet szerint pedig az religiókból olykor származni szokott dissidentiáknak eltörlésére, és az szívbeli egységnek nevellésére fogadom, hogy az Országban bévett három religiót¹⁶ maga törvényes szokott szabadságában megartom, és másokkal is megtartatom; Sőt valamit ezen Confoederált Státusokkal közakarattal kötünk, rendelünk és végezzünk, azt nemcsak

⁸ Praetitulál (praetitulare) = előbb megnevez.

⁹ Alapja.

¹⁰ Ratificál (ratificare) = jóváhagy, megerősít.

¹¹ Stabiliál (stabilire) = megerősít, megtámaszt.

¹² Declarál (declarare) = kinyilvánít, kihirdet.

¹³ Örök hűtlenség és hazaárulás bűnének terhe alatt kötelezzük és lekötjük. Obligál (obligare), obstringál (obstringere) = kötelez, leköt.

¹⁴ Approbál (approbare) = helyesel, jóváhagy.

¹⁵ Privilegium = kiváltság.

¹⁶ Religio = vallás. — A három törvényesen elismert valláson a katolikust, a reformátust és az evangélikust érti.

megtartani és tartatni: de tellyes erővel és tehetséggel véghez-vinni is igyekezem; kire Isten engemet úgy segéllyen, Boldogságos Szűz Mária, és Istennek minden szentei.

Az Nemes Magyarországi Confoederált Státusok és Rendek Esküvésének Formája ez szerint következik:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, ki az Atya, Fiú, Szent-Lélek tellyes Szent-Háromság egy bizony örök Isten, (Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szenteire),¹⁷ hogy ezen Confoederált Nemes Magyar Haza Státusinak és Rendeinek az Austriai Ház által minden megbántódott szabadságinak és törvényeinek helyreállítására öszvekött és most is újonnan megerősített Szövetségében szabad-akaratom szerint belépek; ezen Szövetséget mint tulajdon életemet úgy becsüllöm és tartom, az ellen sem titkon, sem nyilván soha nem practikálok,¹⁸ ha mást practikálni tudnék is vagy hallanék, kijelentem, és az közelebb commendírozó¹⁹ fő-tiszteknek, következőképen magának Vezérlő-Fejedelmünknek bémondom; attól semmiképpen el nem állok, és az Ügyet el nem hagyom, azt mindenkor minden tehetséggel elősegítem és terjesztem, az egyenlenséget eltávoztatom, az egyességet, mint a Szövetségnek lelkét, megtartom; sőt ezek-felött az Méltóságos Fejedelem Rákóczy Ferenc Urunkat eő Nagyságát, mint az szabadságért öszveszövetkezett Magyarság választott Fejedelmét esmérem, becsüllöm, parancsolatnak engedelmeskedem, eő Nagysága és az Szövetség barátinak barátja, ellenségének ellensége lések, utolsó csöpp véremig ezen Ügy mellett el nem hagyom. És mivel ezen Szövetség az Magyar Nemzetnek javára és boldogulására céloz és szerkeztetett: minde-nekfelött az Haza javát munkálkodom, annak oltalmára igyekezem, és valamit az Confoederált Státusok közakarattal rendelnek, kötnek és végeznek, minden kigondolható félelem és tekintet nélkül nemcsak megtartani s magamat ahhoz szabni, de minden erővel és tehetséggel véghezvinni is igyekezem, és ezen esküvéssel most is magamban eltökéllem. Isten engem úgy segéllyen!

Articulus 2. Az Nemes Confoederált Státusok tanácskozában magok minden dolgainak jobb móddal való folytatásáról, és áltál Ország Constitútiójára²⁰ is reflexióval²¹ lévén: Tetszett az Méltóságos Fejedelem-Vezérnek mellé 24 személyből való bizonyos Senátust avagy Tanácsot az Hazának főbb tagjai közül rendelni, és az végre annak az Nemes Státusok által projectált²² Candidátusok²³ közül való fölállíttására eő Fejedelemségének authoritást²⁴ adván, az elvégezt 24 számban denomináltattanak.²⁵ Az

¹⁷ A zárójelben levő részt a protestánsok esküjekor elhagyták.

¹⁸ Practica = cseleszövés, Practikál (practicare) = cselet szó.

¹⁹ Commendiroz (commandiren) = parancsol.

²⁰ Constitutio = alkotmány.

²¹ Reflexio = észrevétel, figyelem.

²² Projectál (projectare) = javasol, előterjeszt.

²³ Candidatus = választott, jelölt.

²⁴ Autoritas, auctoritas = tekintély.

²⁵ Denominál (denominare) = megnevez, kinevez.

Egyházi Praelatus Rendek közül Méltóságos Telekessy István egri püspök, Tiszteletes Nagyságos Petes András Ansáriai püspök, Tiszteletes Nagyságos Illés István Samandriai püspök urak.²⁶ A Mágnások vagy Úri Rendek közül: Méltóságos Gróf Székesi Bercsényi Miklós, Méltóságos Gróf Ghy-mesi Forgács Simon, Gróf Eszterházy Antal, Méltóságos Gróf Barkóczy Ferencz (idős); generális Károlyi Sándor, Gróf Csáky István, generális Petróczy István, generális Sennyey István, Jánoky Sigmond, Gyürky Pál, Török István (Telekesi), Lapsánszky János, Benyiczky László Urak.²⁷ Oeconomicumoknak pedig folytatására deputáltattak:²⁸ Praesesül²⁹ Klo-busiczky Ferencz, Radvánszky János ország-kincstartója. Krucsay Miklós kassai kanonok, Patay Jakab, Nyitray Sándor, Szent-Pétery Imre, Szepessy Pál, Pápay János, Prileszky Pál, Izdenczy Márton, Fodor László, Palóczy Horváth György,³⁰ Olasz Ferencz secretárius.³¹

Articulus 3. Sok haszontalan költséget téven ekkoráig is az Nemes Vár-megyék az gyakori követségekkal: mind ezért hogy azok továbbán prae-vertáltassanak,³² mind pedig hogy más occurraló³³ dolgoknak folytatására applicáltathassanak,³⁴ és azáltal az ország dolgaiban gyakorta foglalatoskodván, az Hazának alkalmatosságai telhessenek, és ennekföltre az Nemes Vármegyéknek dolgaira vigyázhassanak: közakarattal determináltott,³⁵ hogy az Nemes Vármegyék az Méltóságos Fejedelem oldala mellett két-két applicabilis tagokat, és többire nemesi fiakat választván, continue³⁶ tartsák.

Articulus. 4. Lészen attribuíált³⁷ authoritássa az Méltóságos Vezérlő-fejedelemnek az mellette lévő Senátorsággal egyetemben, hogy az midőn az Austriai Ház az maga követtyei avagy Angliai és Hollandiai s úgy más hatalmasságoknak mediatioja³⁸ által az békességnek tractáját³⁹ folytatni fogja: annak elkezdetésére és folytatására magát az tractában nemcsak

²⁶ A prelatius (praelatus) magasabb egyházi méltóság viselője. — Az ansáriai és a szendrői (samandriai) püspökség címzetes volt.

²⁷ Kimaradtak még a felsorolásból: a főrendek közül: Eszterházy Dániel, Zay Lőrinc, a nemesi rendűek közül: Berthóty Ferenc, Galambos Ferenc, Gerhard György, Kajaly Pál, Kálmánczay István, Soós István, Vay Ádám.

²⁸ Az országgyűlésen szervezték meg a Consilium Oeconomicum-ot (Gazdasági Tanács), amely a pénzügyi és gazdasági feladatokat látta el. Székhelye Besztercebánya volt. — Deputál (deputare) = kiküld, megbíz.

²⁹ Praeses = elnök.

³⁰ Helyesen: Szentgyörgyi Horváth Zsigmond.

³¹ Titkár. — Kimaradtak a névsorból: Keczer Sándor, Plattly Sándor, Spáczay Gábor, Szirmay Péter. Tévesen került be: Nyitrai Sándor, Patay Jakab.

³² Praevertál (praevertere) = megelőz, megakadályoz.

³³ Occurrál (occurrere) = mutatkozik, előjön.

³⁴ Applicál (applicare) = odafordít, alkalmaz.

³⁵ Determinál (determinare) = elhatárol, elhatároz.

³⁶ Állandóan.

³⁷ Attribuíál (attribuere) = megad, kijelöl.

³⁸ Mediatio = közvetítés, közbenjárás.

³⁹ Tracta = tárgyalás.

béereszthesse, hanem annakelőtte az conjuncturáknak⁴⁰ és Haza dolgainak rátiói⁴¹ szerint valamit az közügynek javára hasznosnak ítél, munkálódhassa és végezhesse, — eresztvén mindazonáltal mindazoknak ratificációját az Confoederált Nemes Státusoknak köz-decisiojára.⁴²

Articulus 5. Nagy fogyatkozás lévén gyakorta az Ügy folytatásában az Nemes Vármegeyéknek avagy azoknak tiszteinek hol negligentiájok,⁴³ hol pediglen engedetlenségek által; hogy annyival is inkább jobb móddal és nagyobb sietséggel mennyenek az Nemes Confoederátiónak dolgai véghez, adatik az Méltóságos Vezérlő Fejedelemnek az mellette lévő Senátorsággal⁴⁴ együtt oly autoritas, hogy az ollyaténak ellen oly móddal procedálhasson,⁴⁵ az mint pro qualitate demeriti⁴⁶ legjobban fogja itélni.

Articulus 6. Considerációban⁴⁷ vévén a Confoederált Nemes Státusok az pater jesuiták ebben az Hazában lévő sorsát és állapotját: először is az országban való bėjövedeteknek módgyát és fundamentomát tekintvén, s onnan, hogy az ifjuságnak oktatására hivatattanak légyen az Hazában, nyilván-lévén, — noha azon alkalmatossággal applicáltattanak vala az erigált⁴⁸ collegiumok-, académiák- és semináriumokhoz oly jövödelmü fundatiók,⁴⁹ az melylyek által az említett oktatásnak rendét folytatták vala, — mindazonáltal előbbeni szándékok ellen magok hasznát több nagy jövödelmekkel bővíteni igyekeztvén, az Austriai Háznak törvénytelen uralkodása által az tisztelendő clerustól⁵⁰ és más az Hazában lévő régi szerzetesektől magoknak sok jószágot eltulajdonítván, praepositurák,⁵¹ apátúrságok és más több beneficiumokat⁵² elfoglalván, másoknak nem kevés praejudiciumjával⁵³ s kárával birják is; lévén reflexióval azon megnevezett szerzetnek előbbeni actumára,⁵⁴ egyszersmind az Haza Törvényeinek igazságos kiszolgáltatására tekintvén, helyesnek találtatott, hogy az ollyatén törvénytelenül elfoglalt jószágok, Comperta rei veritate,⁵⁵ az tisztelendő clerusnak mint előbbeni földesuroknak restituáltassanak,⁵⁶ magok pedig az megnevezett jesuiták, az ifjuságnak oktatására való nézve, bizonyos helyekre restringáltassanak,⁵⁷ az németesek az német

⁴⁰ Coniunctura = körülmény, állapot.

⁴¹ Ratio = mérlegelés, viszony, ok.

⁴² Decisio = megegyezés, végzés.

⁴³ Negligentia = hanyagság.

⁴⁴ Senatorság = a fejedelmi tanács tagjai.

⁴⁵ Procedál (procedere) = előremegy, eljár.

⁴⁶ Erdeme minősége szerint.

⁴⁷ Consideratio = meggondolás.

⁴⁸ Erigál (erigere) = felállít, felemel.

⁴⁹ Fundatio = alapítvány.

⁵⁰ Clerus = papság.

⁵¹ Praepositura = prépostság.

⁵² Beneficium = javadalom, kedvezmény.

⁵³ Praejudicium = jogsérelem, megrövidülés.

⁵⁴ Actum = cselekedet.

⁵⁵ A tényleges helyzet megismerése után.

⁵⁶ Restituál (restituere) = visszaállít. Restitutio = visszaállítás.

⁵⁷ Restringál (restringere) = megszorít, korlátoz.

natiókkal⁵⁸ kimenni kényszerítettessenek, — mivelhogy ekkoráig az Austriai, az velünk mérkező provinciával⁵⁹ ezen hazabéliek öszveköttettek, és azon okból Vi strictissimae obedientiae,⁶⁰ úgy, hogy minden dispositiókban⁶¹ onnan függjenek; Ellenben pedig ez Magyar Ügynek az illetén állapottal lévő circumstantiák⁶² praejudiciumára lévén, Confoederatiójában az allegált⁶³ obedientiára nézve az említett szerzetesek bé nem jöhetvén, s nem különben pedig az öszveszövetkezett Rendek is az nélkül, letett hitek⁶⁴ ellen, az Hazában [őket] nem acceptálhatván:⁶⁵ közakarattól tetszett, mely szerint azon szerzeteseknek adódjék is tudtára ezen Végezés: Hogy vagy az ellenköző Austriai provinciától való magok elszakasztását négy holnapok alatt effectuállyák,⁶⁶ és az Confoederatiónak subscribállyanak,⁶⁷ vagy azt nem akarván, s elmulatván, az Confoederált Magyarország részeiben meg nem maradhatnak; kiről is válasz-resolutiójok⁶⁸ elváratik.

Articulus 7. Az elmult fellyebb való esztendőkbén az Magyar Haza szabadságáért felfegyverkezett s abban életeket letévő, avagy bujdosásra ment sok uri nemes rendeknek és nevezetesen a kik az Eperjesi véres Theatrumnak⁶⁹ alkalmatosságával kegyetlenül felmészároltattanak, jószági confiscáltatván,⁷⁰ abalienáltatván,⁷¹ és per consequens⁷² az successorok⁷³ nagy keserűséggel azoknak birodalmától megfosztatván, és ekkoráig ususában⁷⁴ bé nem mehetvén: hogy ez ilyen megsértődött feleknek mentül hamarébb jószágoknak restitutiójok iránt consolatiójok⁷⁵ légyen, és az más possessor-feleknek⁷⁶ is dolgai revisióba⁷⁷ mennyenek, és kinek-kinek az mint illik és az dolog magával hozza, igazságos satisfactiójok⁷⁸ lehessen, determináltatott, hogy mindazoknak megvizsgálásában és decisiójában az Méltóságos Fejedelem az mellette lévő Senatussal, juxta aequitatem rei,⁷⁹

⁵⁸ Natio = nemzet, nemzedék.

⁵⁹ Provincia = tartomány, itt rendtartomány.

⁶⁰ Nagyön szigorú engedelmisség erejével.

⁶¹ Dispositio = rendelkezés, intézkedés.

⁶² Circumstantia = körülmény.

⁶³ Allegál (allegare) = felhoz, vitatkozik.

⁶⁴ A hit itt esküt jelent.

⁶⁵ Acceptál (acceptare) = elfogad.

⁶⁶ Effectuál (effectuare) = megvalósít, végrehajt. Effectuatio = megvalósítás.

⁶⁷ Subscribál (subscribere) = aláír.

⁶⁸ Resolutio = elhatározás, döntés. Resolvál (resolvere) = elhatároz.

⁶⁹ Theatrum = színház. A Carafa-féle vértörvényszékre utal.

⁷⁰ Confiscál (confiscare) = elkoboz.

⁷¹ Abalienál (abalienare) = elidegenít.

⁷² Következésképpen.

⁷³ Successor = utód.

⁷⁴ Usus = használat, használatba vétel.

⁷⁵ Consolatio = vigasztalás.

⁷⁶ Possessor = birtokos.

⁷⁷ Revisio = felülvizsgálat.

⁷⁸ Satisfactio = elégtétel.

⁷⁹ A dolog méltányossága szerint.

végképpen procedálhasson, — in casu vero,⁸⁰ hahogy maga bizonyos okokból impediáltatnék,⁸¹ a praemissáknak⁸² tellyes végben való vitelére deputátiót⁸³ rendelhessen. Ezenkívül pedig lévén azoknak, az kiknek attyok és attyokfiai az megnevezett Eperjesi Mészárszéken exequáltattanak,⁸⁴ olyanok ellen az kik azon Istentelen delegált judiciumban⁸⁵ cooperáltak,⁸⁶ praetensiójok:⁸⁷ az iránt conserváltak⁸⁸ facultást⁸⁹ magoknak, hogy az illetének ellen suis viis et modis legalibus⁹⁰ procedálhassanak.

Articulus 8. Az Méltóságos Tököly Imre Fejedelem az Magyar Haza szabadságának helyreállításaért fegyvert fogván, és azon Ügynek minden jobb utakon és módokon való folytatására életét, jószágát feláldozván, úgy most is hazafiúi magyarsága szerint Hazánkért bujdosásban lévén, és minden jószágitúl az Austriai Ház által megfosztatván: minthogy Isten által azon jószágok az mostani Ügynek birodalmában estenek, méltónak ítéltetett, hogy az praetitulált Fejedelem minden jószágiban restituáltassék, maga pedig személyye szerint több bujdosó magyarokkal az leendő békeségnek tractájában includáltassék;⁹¹ sőt mivel azon Magyar Ügynek folytatásával hol maga, hol arra rendelt emberi, pro publico⁹² némünémű adósságokat contraháltak,⁹³ hogy praevia rei investigatione veritate comperta,⁹⁴ az ollyatén megkárosodott creditoroknak⁹⁵ az Méltóságos Vezérlő-Fejedelem ex Cassa Publica⁹⁶ contentátiót⁹⁷ tehessen, igazságosnak találattott.

Articulus 9. És mivelhogy noha Méltóságos Vezérlő-Fejedelmünk az Isten által felvett Ügynek tovább való előmozdítására és más minden az körül való dolognak rendben való vételére az mostani jelenlévő Generális-Conventust olly móddal indicálta⁹⁸ vala az Nemes Ország Státusinak, hogy az Nemes Vármegyék nemcsak magok követei által, hanem ugyan mindnyájan az Egyházi, Uri és Nemes Rendek közül személyyek szerint compareállyanak.⁹⁹ mindazáltal sokan illetén magok javára czéllőző inti-

⁸⁰ Abban az esetben pedig.

⁸¹ Impediál (impedire) = akadályoz.

⁸² Praemissa = előrebocsátott dolgok.

⁸³ Deputatio = küldöttség. Deputál (deputare) = megbíz, kiküld.

⁸⁴ Exequal (exsequi) = üldöz, végrehajt.

⁸⁵ Iudicium delegatum = megbízott bíróság.

⁸⁶ Cooperál (cooperari) = együttműködik.

⁸⁷ Praetensio = követelés, igény.

⁸⁸ Conservál (conservare) = megtart, megőriz. Conservatio = megőrzés.

⁸⁹ Facultás = lehetőség, képesség.

⁹⁰ A maguk törvényes útján és módján.

⁹¹ Includál (includere) = bezár, befoglal.

⁹² A köz érdekében.

⁹³ Contrahál (contrahere) = összevon, szerez.

⁹⁴ A dolog előzetes kivizsgálása és az igazság megismerése után.

⁹⁵ Creditor = hitelező.

⁹⁶ A közpénztárból.

⁹⁷ Contentatio = kielégítés.

⁹⁸ Indicál (indicare) = kitűz, megjelöl.

⁹⁹ Compareál (comparere) = megjelenik.

mátumokat¹⁰⁰ megvetvén, és magok privatumokat¹⁰¹ az közönséges eleiben tévén, magokat minden legalis ratiók¹⁰² nélkül absentálták;¹⁰³ sőt lévén olyanok is, az kik noha eljöttek, mindazonáltal az midőn még alig kezdődtek az dolognak folytatási, annyival inkább véghez-mentek vala: Méltóságos Fejedelem-Vezérlőnknek hire és engedelme nélkül, szökésképpen visszamentenek; hogy azért az illyek, az kik másoknak nemcsak botránkoztatásokra vannak, hanem egyszersmind az mostani közönséges Confoederációnak is nem kevés praeiudiciumot tettek, méltó büntetéseket elvegyék: tetszett az Nemes Státusoknak, hogy mind azok, a kik absentáltak magokat, mind pedig az kik eloszlottanak, Méltóságos Fő-Generális Gróf Bercsényi Miklós Úr által — kinek is kezéhez az Nemes Vármegyék Vice-Ispányai¹⁰⁴ az ollyaténok számát specificice¹⁰⁵ lajstromban tartoznak küldeni — non obstante,¹⁰⁶ hogy soldosokat adtanak, loco poenae articularis,¹⁰⁷ az personalis-insurrectióra¹⁰⁸ kényszeríttessenek, kivévén mindazáltal az extreme¹⁰⁹ szegényeket, és az kik de lege excusatusok¹¹⁰ lesznek.

Articulus 10. Hahogy valakik hazafiútalanságtól viseltetvén, az Confoederált Ország részeiben lakván, az Szövetség iránt rendelt esküvést letenni akármely praetextus¹¹¹ alatt is nem akarnák, vagy az egyszer letett hitinek megszegésével az Confoederációnak romlására mit praktikálnának, és attúl elállanának; az ollyak a szövetségbéli instrumentumnak¹¹² tenora¹¹³ szerint azonnal poenam notae infidelitatis, mint az Hazának árulóí, incurrályanak,¹¹⁴ azért is hogy Nemes Rendek jobb renddel és móddal jöhessenek az Szövetségben; az Nemes Vármegyék Vice-Ispányai Generális-Congregatiót¹¹⁵ hirdetvén, mindenikkel, nemine excepto,¹¹⁶ a szövetségbéli hitet letétezzék, és azoknak neveit lajstromban inseráltatván,¹¹⁷ mind az Nemes Vármegye actái között protocolláltassék,¹¹⁸ mind pediglen az Méltóságos Fejedelemnek sub sigillo comitatus ejusdem authentico,¹¹⁹ pro

¹⁰⁰ Intimatum = rendelet, leirat. (Általában az alsóbb fokú hatóságokhoz intézett leiratot nevezték így.)

¹⁰¹ Privatum = magánérdek.

¹⁰² Legalis ratio = törvényes ok.

¹⁰³ Absentál (absentare) = eltávolít, távol tart.

¹⁰⁴ Alispánjai.

¹⁰⁵ Specificice = külön.

¹⁰⁶ Nem számít akadálynak.

¹⁰⁷ Törvényben megszabott büntetés helyett.

¹⁰⁸ Personalis insurrectio = személyes hadbavonulás.

¹⁰⁹ Extreme = szerfölött.

¹¹⁰ De lege excusatus = törvény szerint felmentett.

¹¹¹ Praetextus = ürügy.

¹¹² Instrumentum = oklevél. Vö. az I. cikkellyel.

¹¹³ Tenor = tartalom.

¹¹⁴ Incurrál (incurrere) = befut, beesik.

¹¹⁵ Generalis congregatio = megyei közgyűlés.

¹¹⁶ Kivétel nélkül.

¹¹⁷ Insertál (insertare) = beletesz, beleilleszt.

¹¹⁸ Protocollál (protocollare) = jegyzőkönyvbe foglal.

¹¹⁹ Az illető megye hiteles pecsétje alatt.

conservatione megkülgyék, — nem különben cselekedvén az nemes káptalanok, az nemes királyi városok, kamorák,¹²⁰ és az Catholicus Státus részéről az archidiaconus,¹²¹ az evangelicusok részéről pedig az super-intendensek¹²² és eöspörösek, a plébánusokkal és praedicatorokkal, — úgy a vitézlő rend¹²³ részéről az generálisok.

Articulus 11. Megegyezett akaratból végeztetett, hogy Méltóságos Választott Erdélyi Fejedelem occasione inaugurationis¹²⁴ az Confoederátus Státusok nevével köszöntessék, és az odavaló Nemes Státusokkal és Rendekkel együtt ezen Nemzetséges Confoederációnak acceptálására invitáltassék;¹²⁵ melly hogy jobb renddel mehessen véghez, deputáltattanak Méltóságos Gróf Bercsényi Miklós Generális Úr, Tiszteletes Nagyságos Petes András Ansáriai Püspök, és Tekéntetes Nemzetes Galambos Ferencz követeknek: az kik is azon determinált invitációnak effectuatióját olly módal, hogy ezen két Nemes Státusok egymásnak hire, consensussa¹²⁶ nélkül meg nem békélnek, az praetitulált Fejedelelemnél és az Nemes Státusoknál véghez-vinni igyekezzék.

Articulus 12. Ezeknek felötte determináltatott, hogy az fellől inserált¹²⁷ Nemzetséges Confoederációnak avagy Szövetségnek instrumentuma három párban¹²⁸ vétetődjenek, kinek egyike az Méltóságos Vezérlő-Fejedelem által küldetessék pro securiori conservatione et in perpetuum memoriam¹²⁹ az Nemes Lengyel-Országi Respublica Primássának kezéhez, s egyszersmind azon alkalmatossággal repraesentáltatván¹³⁰ az meglött és az Ország szabadságinak visszanyerésére kötött [Confoederatió] azon említett respublicának.

Articulus 13. Az religióknak különbözéséből olykor származni szokott dissidentiáknak eltörlésére, és hogy annyival is inkább az Haza szabadságáért öszveköttöt Confoederáció az szép egyesség által jobban erősödjön s nevedgyék; tetszett mind az catholicus személyek s mind pedig az evangelicus státusok részéről amicabilis transactióra¹³¹ menni, az mint is determináltatott: Hogy az augustana és helvetica confessiön¹³² lévőeknek sza-

¹²⁰ A kamarákon itt különféle pénzügyi hivatalokat ért (bányakamara, sókamara, pénzverő kamara stb.).

¹²¹ Archidiaconus = főesperes. Nyilván azért nem a püspökök feladatává teszi, mert azok, kevés kivétellel, szemben állottak a szabadságharc ügyével.

¹²² Superintendens = előljáró (püspök).

¹²³ A vitézlő renden itt a katonaságot érti.

¹²⁴ Beiktatása alkalmából.

¹²⁵ Invitál (invitare) = meghív. Invitatio = meghívás.

¹²⁶ Consensus = hozzájárulás.

¹²⁷ Inserál (inserere) = beilleszt, beleszó.

¹²⁸ Par = másolat.

¹²⁹ A biztonságosabb megőrzés céljából és örök emlékezetül.

¹³⁰ Repraesentál (repraesentare) = bemutat.

¹³¹ Amicabilis transactio = baráti megegyezés.

¹³² Augustana Confessio = ágostai hitvallás. Luther vallási tanításait Melancthon Fülöp foglalta össze, a hitvallást az evangélikus rendek 1530-ban Augsburgban a birodalmi gyűlésen nyújtották át. Ennek a hitvallásnak az alapján állottak az evangélikusok. — Helvetica Confessio = helvét hitvallás. A reformátusok

bados légyen az religiónak exercitiumja¹³³ az Országban, az 1608. és 1647-iki articulusoknak, úgy 1659. esztendőbeli diplomáknak tenora szerint.¹³⁴ Sőt mivel némellyek az sopronyi articulusok erejével az földes-úri jus alatt az lelkiesméreteken való uralkodást magoknak tulajdonították: hogy az annakutánna semmi szín és kigondolható praetextus alatt ne légyen, — az 1647. esztendőbeli articuláris büntetés alatt akármely religióbeli excedens ellen is elvégeztetett;¹³⁵ az honnand következik, hogy azon törvények erejével, ha valakinek ennekutánna is az három recepta¹³⁶ religiók közül valamelyiket tetszik amplectálni:¹³⁷ légyen szabad tetszésében; abban pedig senki által ne háborgattassék.

Articulus 14. Hogy pedig az 1647. esztendőtől fogva controvertált¹³⁸ templomoknak dolga csendes megedgyezéssel sopiáltassék;¹³⁹ tetszett mind az két részről minden Nemes Vármegyékben és Királyi- s Mező-Városokban olytán transactióra¹⁴⁰ menni, a mint rendszerint az Méltóságos Vezér-lő-Fejedelem által kiadott végezésnek instrumentumából kitetszik¹⁴¹ és specificie feltéttetett, melynek is szintén olly ereje légyen, mintha articulusban inserátatott volna.

Articulus 15. Declaráltatik elvégezésképpen mind az két Status¹⁴² által,

hittételeit foglalja össze. Az első 1536-ban készült Zwingli tanairól, a másodikat Bullinger állította össze 1562-ben, ebben Zwingli és Kálvin tanítását összekapcsolta. Hivatalosan 1566-ban tették közzé.

¹³³ Exercitium = gyakorlat.

¹³⁴ Az 1608: koronázás előtti I. tc. a bécsi béke alapján mondotta ki a szabad vallásgyakorlatot. Az 1647: V. tc. törvénybe iktatta az I. Rákóczi Györggyel 1645-ben Linzben kötött békét (I. a 78/c szám alatt). Az 1659: I. tc. foglalta törvénybe I. Lipót 1655. évi hitlevelét, amelynek hatodik feltétele biztosította a vallásszabadságot.

¹³⁵ Az 1681: XXV. tc. a bécsi béke és az 1608: koronázás előtti törvények alapján megerősítette a vallások szabad gyakorlatát. Az 1608: I. tc. a mezővárosokra és a falvakra is kiterjesztette ezt a gyakorlatot. Ugyanezt világosan kimondották a linzi békében is. Amikor ezek alapján 1681-ben a törvény az országban mindenütt mindenkinek megengedte a vallásgyakorlatot, hozzáfűzte: „mégis a földesurak jogának fenntartásával”. Ez lehetővé tette, hogy a földesurak kegyúri jogukat érvényesítsék a mezővárosok és a falvak ellen (vö. a 78/c számú irattal). A szécsényi országgyűlés a linzi békében meghatározott büntetésre hivatkozik. — Excedens = vétket elkövető, kihágó.

¹³⁶ Bevett.

¹³⁷ Amplectál (amplecti) = átkarol, elfogad.

¹³⁸ Controvertál (controvertere) = vitában, perben áll.

¹³⁹ Sopiál (sopire) = elaltat, elcsendesít.

¹⁴⁰ Transactio = megegyezés.

¹⁴¹ A vallásgyakorlat ügyében létrejött megállapodást, amely a konföderáció idejére szólt, Rákóczi 1705. szeptember 30-án kelt külön oklevélbe foglalta, amelybe átvette a szécsényi országgyűlés vallási kérdésekről szóló 13—17. cikkelyét. Ezután pedig közzétette a vitás templomok ügyében létrejött megállapodást, amely a Habsburg-uralom alól felszabadított területeken megyénként veszi sorra és dönti el az ilyen eseteket falvakban, mezővárosokban és szabad városokban. A templomokról szóló megegyezést közzétette Ráday Pál iratai I. 370—386. l.

¹⁴² A két status-on a katolikus és a protestáns rendeket érti.

hogy azon praemisso modo¹⁴³ végbenment transactió minden clausuláiban,¹⁴⁴ articulusiban és punctumiban¹⁴⁵ sub poena praecitati articuli 8. anni 1647.¹⁴⁶ állandóképpen véghez-mennyen, — Contradictione etiam Cleri ac religiosi ordinis S.-Pauli Primi Eremitae taliter facta ut sequitur: „Honorabilis Clerus, tamquam hujus Inclyti et Apostolici Regni Hungariae Status primus, ex obligamine professionis suae, qua ad tuendam et propagandam sanctam fidem Romano-Catholicam et Apostolicam strictissime obligatus existit, concessioni publici liberi exercitii religionis, et assignationi templorum Dominis Augustanae et Helveticae confessioni addictis factae, ne unquam consentire se posse declarat, adeoque eatenus contradictionem et protestationem suam ad salvandas conscientias et praecavenda emergere valentia praejudicia solenniter interposuit,” vel ex post fienda, non obstante;¹⁴⁷ Sőt a Catholicus [világi] Status ezen megírt egyezkedés szerint az Evangelicus Státust maga törvényes praetensiójiban s jussában manuteneálni¹⁴⁸ vi Confoederationis¹⁴⁹ tartozzék.

Articulus 16. Az végezés instrumentumában specificált templomoknak a praemittált módon lett resignatiójára¹⁵⁰ denomináltassanak commissáriusoknak¹⁵¹ a Méltóságos Vezérlő-Fejedelem által mind az két Státus közül, az kik az annyiszor említett végezést az kezekhez adandó instructiónak¹⁵² tenora szerint minden fogyatkozás nélkül effectusban venni igyekezzék.¹⁵³

Articulus 17. Determináltatik tovább, hogy ezen meglett transactiónak módalitása¹⁵⁴ szerint való rend extendáltassék¹⁵⁵ az Dunán túl való földre

¹⁴³ Előrebocsátott módon.

¹⁴⁴ Clausula = záradék.

¹⁴⁵ Punctum = pont.

¹⁴⁶ Az 1647. évi idézett 8. törvénycikkben foglalt büntetés terhe alatt.

¹⁴⁷ A katolikus papság és Szent Pál első remete szerzetesrendjének itt következő ellentmondása „A tisztelendő papság mint Magyarország e nemes és apostoli királyságának első rendje hivatásánál fogva, amely igen szigorúan kötelezi a római katolikus szent és apostoli hit védelmére és terjesztésére, kinyilvánítja, hogy az általános szabad vallásgyakorlat megengedéséhez, továbbá templomoknak evangélikus és református urak részére történt átadásához soha hozzájárulását nem adhatja, éppen ezért erről a lelkiismeretek megnyugtatására és a felmerülő sérelmek megelőzésére ünnepélyesen ellentmond és tiltakozik” vagy a jövőben leendő [ellentmondása] nem számíthat akadálynak.

¹⁴⁸ Manuteneál (manutenere) = megtart, védelmez.

¹⁴⁹ A szövetség erejénél fogva.

¹⁵⁰ Resignatio = átadás.

¹⁵¹ Commissarius = biztos.

¹⁵² Instructio = utasítás.

¹⁵³ Rákóczi az országgyűlés által kinevezett biztosoknak utasításban hagyta meg, hogy a templomokat a jogos félnek adják át. A másíknak viszont kívánságára új templom, iskola és paplak építésére helyet kell biztosítani. Senkit sem lehet kötelezni, hogy más valláson levő papnak fizessen stb. A biztosok el is végezték munkájukat, de sok követelés, óvás érkezett a fejedelemhez, úgyhogy a rozsnói szenátusi gyűlés és az ónodi országgyűlés újabb biztosokat küldött ki, az utóbbi új utasítással. (Zsiliuszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai. IV., Bp. 1897. 166. s. köv. l.)

¹⁵⁴ Modalitas = mód.

¹⁵⁵ Extendál (extendere) = kiterjeszt.

is,¹⁵⁶ oly móddal, hogy valakik ezen mostani Confoederációban benn vannak, és azután bélépnek: nemcsak az föllyebbirt 13-ik articulusnak tenora szerint való beneficiumokkal élhessenek, hanem annak-fölötte az controvertált templomok iránt is vagy Méltóságos Vezérlő-Fejedelemnek praesessége alatt, vagy in casu impedimenti¹⁵⁷ az arra rendelendő Deputatio által az Dunán innénd véghezment mód szerint vétetődgyék effectusban az alku, és per consequens az meglött végezésben és az transactióban manuteneáltassanak.

Articulus 18. Minthogy az melly Fiscális-jószágok¹⁵⁸ az Méltóságos Vezérlő-Fejedelem által némellyeknek conferáltattanak,¹⁵⁹ az collatioknak¹⁶⁰ ereje az mostani Generális-Conventusig restringáltatott: adatik eő Fejedelemségének tovább is olly autoritás, hogy azoknak birodalmában az mostani possessorokat légyen szabad-akarattyában új collatioja által vagy confirmálnia,¹⁶¹ avagy pedig az Haza szükségére hagyni; s úgy az más hasonló afféle jószágok is most és azután szabad dispositiójára¹⁶² hagyatattának.

Articulus 19. Az mostani Ügy folytatásának kezdetin sokan lévén az kik noha az Haza szabadságáért fegyvert fogván, az hadakozásra eleintén resolválták vala magokat, — mindazonáltal ennekutánna sokaknak károsításával praedálván, immár letelepedtenek: non obstante eo, ha szintén akármely hivatalban volnának is, az felvett fegyverkezésnek jobb előmenetelére való nézve is elvégeztetett, hogy az ollyak ellen, ha egy holnap alatt az hadban nem mennek, minden megkárosodott feleknek szabad légyen magok elpraedált javai iránt via liquidi debiti¹⁶³ procedálnia; és ezen Végezés az Nemes Vármegyéken publicáltassék.¹⁶⁴

Rákóczi Tár I. (Szerk. Thaly K. Pest, 1866) 432—448. 1. Magyar.

Rákóczi mint vezérlő fejedelem október 2-án hagyta jóvá a szécsényi országgyűlés végzéseit. Az országgyűlés kétségtelen eredménye, hogy szilárdabb szervezetet adott a felkelésnek, a szabadságharc táborában mutatkozó ellentétek egy részét kiküszöbölte, több olyan kérdésben azonban, amelyek a harc folytatása szempontjából fontosak lettek volna, nem döntött. Így nem mondták ki Rákóczi előterjesztése szerint, hogy a királyi trón I. Lipót halálával üresedésben van. Nem lett eredménye Rákóczi javaslatainak, amelyeket az ország megtartására, a nemességre, a kereskedelemre vonatkozólag tett. Bár elkészült a katonai törvénykönyv szövege —

¹⁵⁶ Az országgyűlés időpontjában a Dunántúl a császáriak kezében volt. Botyán János vezetésével 1705 novemberében—decemberében szabadították fel.

¹⁵⁷ Akadály esetén.

¹⁵⁸ Fiscális (fiscalis) = kincstári.

¹⁵⁹ Conferál (conferre) = átad, átruház.

¹⁶⁰ Collatio = összevonás, átadás.

¹⁶¹ Confirmál (confirmare) = megerősít.

¹⁶² Dispositio = rendelkezés.

¹⁶³ Világos adósságra előírt eljárással.

¹⁶⁴ Publicál (publicare) = közzétesz, nyilvánosságra hoz.

tergyalása és megerősítése, ami a kuruc hadsereg fejlődésének egyik feltétele lett volna, elmaradt. Ugyancsak súlyos hiba volt, hogy nem tűzték napirendre a szabadságharcban részt vevő jobbágyok helyzetének rendezését.

Harka, 1705. december 27.

Bottyán János kuruc tábornok levele Károlyi Sándorhoz:
beszámol a Dunántúl felszabadításáról

A katonai események mérlege az 1705. évben nagyon kedvezőtlenül alakult. Sikerkült ugyan hajóhidat összeállítani a Dunán és védelmére Paks közelében megépíteni „Bottyán várát”, de a császáriak a hídfőt elfoglalták és a hidat felégették. Augusztusban a német főszereg Herbeville vezetésével Pudmericnél győzött a kurucok hada fölött, majd Erdélybe vonult. Rákóczi Zsibó közelében igyekezett útját állani, de a császári sereg november elején keresztültörte a kurucok védelmi vonalát és benyomult Erdélybe. A Dunántúl után tehát Erdély is elveszett Rákóczi számára. A sorozatos kudarcok után Bécsben már azt gondolták, hogy Rákóczinak nincsen hadserege, amelytől a császáriaknak tartaniuk kellene. Ebben a súlyos helyzetben különös jelentősége volt Bottyán János újabb dunántúli vállalkozásának, amely egyszeriben visszaszerezte a kuruc fegyverek becsületét. Bottyán János igen nehéz feladatba kezdett, amikor mintegy 8 ezer főből álló seregével megindult a Dunántúlra. A várakban erős császári helyőrségek állomásoztak, és külön hadsereg is biztosította azt a Bécs szempontjából olyan fontos területet. A nagyobbik sereg Heister Hannibal vezetése alatt Vas megyében állott, a kisebbik sereggel Pálffy János tábornok Győr és Komárom vidékén foglalt állást. Bottyán remélte, hogy mellé állanak a császári túlerő elől az erdőbe menekült dunántúli kuruc katonák és a Dunántúl parasztlakossága. 1705 november elején Dunaföldvár alatt kelt át a Dunán, hogy megkezdje a Dunántúl felszabadítását. Győzelmes előnyomulásának főbb eseményeiről több levélben is beszámolt Károlyi Sándornak, akire Rákóczi ebben az időben az Erdély határán álló kuruc hadak vezetését bízta. A dunántúli hadjárat vége felé kelt Bottyán János itt következő levele:

Mint Kedves Fiam-Uramnak¹
ajánlom kész szolgálatomat Ngodnak

Jóllehet már ennekelőtte is megírtam vala Ngodnak, hogy Isten ő Szent Felsége általhozván szerencsésen az Dunán, Földvárát jó passusnak ked-

¹ Bottyán János 1645 körül, Károlyi Sándor pedig 1668-ban született.

Ónod, 1707. június 22.

Az országgyűlés végzései

A Habsburg-uralkodó megbízottjaival Anglia és Hollandia közvetítésével Nagyszombatban 1705 októberétől 1706 júliusáig folytatott béketárgyalások nem vezettek eredményre. Rákóczi ragaszkodott az erdélyi fejedelemség önállóságának helyreállításához, és ahhoz, hogy külföldi hatalmak kezeskedjenek a béke megtartásáért. A bécsi udvar viszont semmiképpen nem akarta elfogadni ezeket a feltételeket. A háborút nagyobb erővel akarta folytatni, és így még az 1706 júliusában lejáró fegyverszünet meghosszabbításához sem volt hajlandó hozzájárulni. Rákóczi környezetében erős volt a megbékélési szándék, de amikor látták, hogy megegyezésre nincsen lehetőség, szintén fokozni akarták az erőfeszítéseket. Belpolitikában és külpolitikában több kérdés várt rendezésre. A rézpénz, amelyet Rákóczi azért veretett, hogy megmentse a népet az adózás terhétől, nem váltotta be a hozzáfűzött reményt. A szenátus 1706 januári miskolci gyűlése meg akarta szüntetni a rézpénz verését és sürgette az adóztatás bevezetését. Rákóczi helytelenítette, hogy az adóval a népet megterheljék és inkább a rézpénz körüli bajokon akart segíteni (a pénz lebélyegzése a hamisítás megakadályozására, az árak limitálása stb.). Minthogy azonban javulás nem állott be, 1706 végén a rozsnyói szenátusi ülés már kénytelen volt elhatározni a 10 és 20 polturás kivonását a forgalomból és adó bevezetését. A katonai fegyelem terén is komoly hibák mutatkoztak, a hadsereg ellátása nem utolsósorban éppen a szabályozás hiánya miatt igen nagy teher volt a népre. Ugyancsak rendezésre várt a jobbágykérdés is, a katonáskodó jobbágy jövő társadalmi helyzete, otthon levő hozzátartozói mentesítése stb.

A harc folytatása jobban előtérbe állította a külső szövetségesek keresését. XIV. Lajos francia király kezdettől fogva támogatta Rákóczit, de nem lépett vele szövetségre. Nyíltan megmondotta Rákóczinak, hogy más uralkodó alattvalóival nem köthet szövetséget. Szükséges volt tehát, hogy Rákóczi vegye birtokába az erdélyi fejedelemséget, a magyar rendek pedig mondják ki elszakadásukat a Habsburgoktól. Az akadályok elhárítására Rákóczi bejelentette a szenátus 1707 elejére is átnyúló rozsnyói ülésén, hogy tavasszal Erdélybe megy és beiktattatja magát a fejedelmi székbe. Egyúttal felvetette a Habsburgok trónfosztását, amit a szenátus egyhangúlag a sajátjává tett.

Mindezeknek a szabadságharc folytatása szempontjából fontos kérdéseknek az eldöntésére Rákóczi május 1-re Ónodra országgyűlést hívott össze. Előzetesen azonban az erdélyi rendek marosvásárhelyi gyűlésére ment. Erdély ugyanis Rabutin seregének Magyarországra történt távozásával (vö. a 106. számú írással) felszabadult a császári uralom alól. Az erdélyi főurak jó része kitarzott a Habsburg-uralkodó mellett, és a kuruc csapatok elől Szebenbe menekült, az országgyűlés azonban ki-mondotta Erdély elszakadását a Habsburgoktól és április 5-én Rákóczit ünnepélyesen beiktatta a fejedelemségbe. Egyúttal követek küldését határozták el az ónodi országgyűlésre, hogy a magyar és az erdélyi rendek között szövetséget létesítsenek. Rákóczi Erdélyből ment az Ónod menti táborba, ahol ismételt halasztás után május 31-én nyílt meg az országgyűlés. Rákóczi vezérlő fejedelemlékként tett előterjesztései a hadakozás folytatását hirdették. Az országgyűlés több, mint 7 héten át folytatta tanácskozásait, a rendek is előadták sérelmeiket és többször hosszas viták után

született meg a döntés. A következő cikkelyekben (artikulus) fogalmazták meg határozataikat:

ARTICULUSOK,

mellyek a' Magyar-Országí Hazájok Szabadságáért öszveszövetkezett *Státusok*¹ és Rendek, e' folyó 1707. esztendőbéli Pünköst havának² 16. napjára haladott, és az Onod táján lévő mezőben tartatott Közönséges Gyűlésében *concludáltattak*,³ és végeztettek.

ELŐL-JÁRÓ BESZÉD,

mellyben ezen Gyűlésnek terminusa,⁴ és *hirdetésének okai jelentetnek.*

MI ISTEN Kegyelmeből FEJEDELEM RAKOCZI FERENCZ, a' szabadságért öszve-szövetkezett Magyar-Országí *Statusok*nak és Rendeknek Vezérő *Fejedelme*, és Hazánk szabadságáért öszve-szövetkezett egész Magyar-Országí minden *Státusok* és Rendek: Adgyuk tudtára mindeneknek, a' kiknek illik: Hogy midőn Mi a' fellyebb-való esztendőőkben az Austriai Háznak elviselhetetlen jármával szorongattattunk volna, édes Nemzetünk régi ditsőséges, és szabadságához-való szeretetüktől viseltetvén, annak óltalmára fegyvert fogván, kedvünket, szivünket, a' *Szétsényi* közönséges Országos Gyűlésünkben,⁵ erős Szövetségünknek szoros kötésével öszve-tsatolván, egyedül a' vala szándékunknak minden tzellya, hogy az által Országunkat 's édes Hazánkat hajdani virágzó állapottyába állathassuk, és mind magunknak, 's mind kedves maradékinknak állandó boldogságunkra erős fundamentomot⁶ vethessünk. Kihez-képest a' Békeségnek *Tractáját*,⁷ mindnyájunk egyező akarattyából megpróbálnunk kívánván, és a' *mediatorok*⁸ sok biztatásához képest jó folyamattyát, 's véghez mehetését-is reménlvén, arról-való tiszta igaz indulattal tett *tractabéli* munkálkodásunk után, Vezérő Fejedelmi *authoritásunkból*,⁹ e' folyó 1707 esztendőbéli Pünköst havának első napjára, az Onod táján lévő mezőben hirdettetett, de az után bizonyos okokból azon hólnapnak 16-dik napjára elhalasztatott közönséges Gyűlésünkre, Hazánk köz javának munkálkodására nézve öszvegyülekezvén, eléggé láttuk 's tapasztaltuk, melly távol lőtt légyen azon békesség *tractájában* az *Austriai* Háznak, a' megegyezéshez való igaz igyekezeti, a' ki-is külömbkülömb-féle tsalárd mesterségeivel hálóba ke-

¹ Karok.

² Május.

³ Concludál (concludere) = befejez, összefoglal.

⁴ Terminus = határidő.

⁵ Az 1705. évi szécsényi országgyűlésen hozott törvényeket l. a 105. szám alatt.

⁶ Fundamentum = alap, alapépítmény.

⁷ Tracta = tárgyalás, egyezkedés, tanácskozás.

⁸ Mediator = közvetítő.

⁹ Authoritas (auctoritas) = tekintély, hatalom.

ríteni, és néminémüképen véle született *tyrannusi*¹⁰ kegyetlen uralkodásra-
való vágyódásával, maga elébbeni kemény 's gyalázatos szolgálatjának
igája, és annak nyomoruságos sorsa alá hajtani igyekezett bennünket, az
ellen-való magunk, édes magzatink, 's javaink óltalmazására mindnyájan
fel-kiáltván, újabb meg-egyezett kedvel, és szível közönségesen végeztük
e' következendő articulusokat.

A' Szövetségnek meg-tartásáról, ellene vétőknek pedig
büntetéséről, 's példájáról

Első articulus. Az egyesség lelkének (melly az országoknak, 's birodal-
moknak egyedül-való meg-tartója) az emberek elméjében való munkál-
kodását, más sok rendbéli országok, 's tartományok példájából-is tapasztal-
tálván, minden gonosz ellen leg-tulajdonabb orvosságnak lenni, minde-
neknek ellen tartása nélkül elvégeztetett, hogy a' Mi öszve-szövetkezte-
tett Szövetségünknek kötele tovább-is felbomolthatatlanul maradgyon, és
megtartassék.¹¹ A' minthogy az előtteni keserves nyomoruságink, 's régi
eleink szomorú példájiból bőségesen eszünkbe vévén, hogy az *austriaiak*
erőszakos kegyetlensége, semmi által nem nevedett inkább, mint Orszá-
gunk lakosinak, 's Rendeinknek szivekben plántáltt,¹² 's hintett egyenet-
lenségek 's vissza-vonások magvai által, a' mint azt a' jelen-való példa is
előnkbe adgya, hogy mi haszna lön ama' tettetes békeség *tractáinak*, mely-
lyek az *austriaiak* tsalárd ígéleti árnyékán való kapdosásával, szövetsé-
günknek némelly hitetlen, 's mételyes tagjai ingerléséből, *Turótz* vármegye-
gyét annyira vitték, hogy ó a' maga közönséges gyűléséből egynéhány vár-
megyékre esz-vesztő leveleket irván, azok által szakadásokat, 's vissza-
vonásokat nem tsak szerzeni igyekezett, hanem ezen Gyűlésre küldött né-
melly tagjai által, midőn a' Gyülekezetben közönségesen benn ülnénk,
azon pártos írásokban-való hamisságit óltalmazni, 's tökéletlen párt-fogá-
sokkal támogatni nem irtózott. Minekokáért Hazánkhoz-való igaz buzgó-
ságtól viseltetvén, azon *Turótz* párt-ütő előnkbe állott *deputatusok*¹³ ha-
lálós esetit, tudniillik azok közzül egyikének, úgymint *Rakovszki Meny-
hárt*nak azon vármegye tábla assessorának¹⁴ vitézink fegyvere által, Ha-
zánkhoz-való igaz buzgó indúlatiból 's gerjedezésiből, mindjárt a' Gyű-
lésben köztünk történt halálát, nem tsak méltónak és helyesnek íteltük
's apróbáltuk,¹⁵ hanem következendő napokon a' társát-is *Okolitsáni Kris-*

¹⁰ Tyrannus = zsarnok.

¹¹ A Szécsényben kötött szövetségre (konföderáció) utal (l. a 105. szám alatt).

¹² Plántál (plantare) = ültet. — Tettetes = színlelt.

¹³ Deputatus = küldött, követ. Deputatio = küldöttség.

¹⁴ Assessor = ülnök. A tényeknek nem felel meg pontosan, mert Rakovszky a megye alispánja volt.

¹⁵ Apróbál (approbare) = helyesel, jóváhagy.

tőfot, ugyan azon vármegye vicé-ispánnját,¹⁶ hóhér keze által, feje vételével érdeme szerint megbüntettettük; annak felette azt-is elvégeztük, valakik ezután-is, ezen Mi Szövetségünk avagy *Confoederation*nk ártalmára járván, azon vétekekben tapasztaltatnának, hasonló buzgósággal, mint hitelenek és árulók, Hazánk szabadságáért fel-fogott fegyverünk éli által, minden idő múlás nélkül nyomban 's hevenyében büntetessenek, semmi ellenvető okok és kifogások az ellen nem használhatván: Melly vármegyének zászlóját-is eltéptettük, és a' petsétyét-is elvétetvén, a' dolognak tovább-való kinyomozásáig, 's törvényes eligazításáig félre tétetni rendeltük.¹⁷ És hogy azon vármegyének, azon pártosságban tapasztalando több tagjai-is, nem külömben ha más *Confoederátus*ink-is akár hol lakozók legyenek, ekkoráig afféle pártütésekben, és támadás indításban avatkozotaknak lenni, vagy affélékben fejeket törni, 's léledzeni, a' Gyűlés után-is jövendőben kitanúltathatnának, a' *Confoederation*nak köz java azt kívánván, minden halogatás nélkül, a' ki sokszor veszedelmes szokott lenni, mind azokat árestomba¹⁸ vétetni, 's a' fogságból annak az ő szokott rendi szerént a' Felsőleges Vezérő FEJEDELEM, és SENATUS ítélő széke eleibe, hogy ottan a' dolog valóságának ki-nyilatkozása után, érdemek szerént büntetessenek, *citáltatni*¹⁹ elvégeztük.

¹⁶ Viceispán = alispán. Itt is pontatlan a szöveg, Okolicsányi Kristóf a megye jegyzője (notarius) volt.

¹⁷ Turóc vármegye az említett körlevelet 1707. január 31-én írta a szomszédos megyékhez. A körlevélben helytelenítette a limitációt, szót emelt a haditerhek, a hadsereg okozta károk ellen. Egyúttal megküldte a Rákóczihoz intézett emlékiratot, és kérte, hogy a többi megyék támogassák Turóc megye kezdeményezését. Az emlékirat sürgette a bécsi udvarral való megegyezést, és kifogásolta, hogy megakadt a külföldi kereskedelem, hogy vas és só nem kapható. Egyúttal a rendi jogokat biztosító törvények megtartását kívánta. Rákóczi a megye küldötteit — akik élőszóban is kifejtették álláspontjukat — az ónodi gyűlésen kérdőre vonta. A támadást személye ellen irányulónak látta és elégtételt követelt. Amikor pedig szavait csend követte, vissza akart lépni a fejdelemségtől. Ekkor ölték meg a helyszínen Rakovszkyt, Okolicsányit pedig súlyos sebesülten fogságba vetették, majd kihallgatása után halálra ítélték és kivégeztették. Több más turóci nemest is elfogtak. A megyét még azzal sújtották, hogy megszüntették, zászlóját szétépték, pecsétjét elvették, területét a szomszédos megyék között akarták szétosztani. Mindezt azonban csak részben hajtották végre, s a megye továbbra is megmaradt. (Áldásy Antal: Az 1707. évi ónodi országgyűlés története. Századok 1895. 710—729. l.)

¹⁸ Arestum (arestom) = börtön, fogház, fogság.

¹⁹ Citál (citare) = törvény elé idéz.

*Josephus királyságának lemondása, az interregnumnak,²⁰
vagy király nem létének bé következett ideje, és az
Austriai Ház akár mimódon praetendáltt²¹ mindennemű
jussának²² el-törlése*

Második articulus. Minekokáért az *Austriai* Háznak olly tsalárd alattomban-való, alánc áskálásával, veszedelmünk munkálódása, és álnokúl velünk bánása, 's nem egyéb (hanem hogy maga kegyetlen uralkodása, és utálatos igája, 's erőszakos hatalma alá hajthasson bennünket) tzelőzása, avagy tsak onnan-is bővségesen ki-tetszik, hogy ő királyi hatalmával, 's *authoritasával* gonoszúl élvén, 's nem lévén maga kötelességére (melly Hazánk írott törvényeiben, és a' hittel meg erősített diplomákban²³ bőven le-van ábrázolva:) semmi tekintete, külömb-külobmb-féle színek alatt nyilván való erőszak-tételre, vér-ontásra, és ezen Magyar Nemzetnek fel-tett el-törlésére ki-fakadott, úgy hogy már többé nem a' királyi igazgatói, és óltalmazói hivatalban foglalatoskodott, hanem az Ország lakos Rendeinek, és azoknak szabadságinak nyilván-való ellenségévé változtatta magát, annyira, hogy sok rendbéli mély alázatossággal nem külömben, mint Isteni Felségnek, mind az előbbeni *Austriai* Királyoknak, 's mind az első *Leopoldus*nak nyújtott esedező *supplicatiokra*²⁴-is a' panaszoknak, és *gravamenek*nek,²⁵ soha semmi orvoslását e' Haza nem nyerhette, sőt hova tovább naponként nagyobb-nagyobb gonoszban merült állapottya. Méltán fordíttyuk tehát azon nehéz iga, és kegyetlen *tyrannusi* uralkodásra nézve szemeinket mind azokra a' gonoszokra, és szabadságink ki-forgatására, mellyeket kegyetlen *tyrannusi* országlásának kezdetitől, 's derekasabban pedig a' Mi időnkbeli emlekezetünktől fogva, mindenféle színek alatt elkövetett, és elkövetni ugyan szokásba vett vala, mellyeket másként is már ennekelőtte ki-botsátott, 's nyilván-valóvá tett közönséges írásinkkal a' Keresztyén Világ ítéleti alá botsátottunk.²⁶ És noha azon sok gonoszságoknak temérdek vóltától indíttatván, avagy tsak igazságos fegyverkezésünknek fel-fogásával is, és kegyetlen *tyrannusi* uralkodása ellen-való Szövetség kötésünkkel, 's az által tett Vezérlő *Fejedelmi Guberniumunknak*²⁷ meg-erősítésével hozzája-való kivántt engedelmességünknek, nem jól folytatott királyi országlásának, azonnal ellene mondottunk, és magunkat az alól fel-szabadúlttáknak lenni ki-jelentettük; mindazáltal tovább-is éles, és meg-értt elmével vizsgálván, és meg gondolván a' mostani országló *Első Joseph* Császárnak, a' *Magyar Coronához* képzett *jussát* és álnokúl *koholt praetensioját*, vagy ahoz jutásra-való kivánságát, kit a' *Posoni Or-*

²⁰ Az interregnum a király halála és az új király választása közti időszak.

²¹ Praetendál (praetendere) = elébe vet, követel. Praetensio = kívánság, igény.

²² Jus (ius) = jog.

²³ Hit = eskü, diploma = ünnepélyes oklevél, vagyis a királyi hitlevelekre utal.

²⁴ Supplicatio = kérelem.

²⁵ Gravamen = sérelem, panasz.

²⁶ L. a 103. szám alatt.

²⁷ Gubernium = kormány.

szág Gyülésében, az Ország *Statusi* és Rendei által, magának örökös *jussal* adatottnak lenni állat.²⁸ Minthogy azon Ország Gyülésbéli *decretum-nak*²⁹ rendi így szól: *Mi Leopoldus, 's a't. Midőn elménknek több szorgalmatossági között eleinktől reánk szállott Magyar Országunknak hajdani bődlog állapattyának helyre hozásában fáradoznánk, ezen hasznos orvoslás-is juta eszünkbe, hogy e' folyó 1687. esztendőbéli Szent Lukáts napjára*³⁰ *szabad királyi Posen városában, az egész Egyházi, 's Világi, Nemesi, és több említett Magyar Országi, 's hozzája tartozó Részekbéli Statusoknak és Rendeknek közönséges Ország Gyülését hirdetvén, a' holott magunk-is jelen lévén, felséges értz hertzeg Joseph első-Szülött fiunkat, nékiek jövődő királyokká, 's urokká koronáztatnók, 's a't.*³¹ A'honnat nyilván kitetszik, fenn-lévén épen akkoriban valóságosan az *eperjesi mészárlásnak vér-ontó theatruma*,³² annak rettentő, 's kegyetlen hóhérlásiból, mellyekre magunk-is jól emlékezünk, bizonyosan tudgyuk, 's ki-tanúltuk az Ország-nak abban az időben nagy szorongatásában, 's inségben lévő fő-fő Rendei életeknek, 's jószágaiknak veszedelemben forgásával, minden előre lenni szokott választás nélkül, *Josephnek a' Királyi székbe erőszakos, és tyrannusi kegyetlenséggel-való bé-tolyását fenn-tartott ál-okokkal lett hiti letételének semmirevalóságát, erőszakos vorolásoknak*³³ *törvénytelenységét: Annakfelette tyrannusságának tovább-is folytatását, mellyel annyi sok álnok tracták által is, nem hogy az Országot előbbeni szabadságában helyre állítani igyekezett vólna, sőt inkább attya gonosz tselekedetinek helyben hagyásával, maga-is hasonló tyrannusi kegyetlenséget üzvén, az Ország raboltatásától, pusztítottatásától, 's rajta-való fenekedésétől, mellyek mind a' gyalázatos és tyrannusi szolgálat alá-való hajtásunkra tzéloztatnak, vér-ontó fegyverének dühösködése által eddig is meg-nem szünt. Mivel pedig ezen Mi Országunknak még a' leg-első Fundatora-is*³⁴ *a' Szent István király első decretumának 4. részében, maga fiának, a' Szent Imre hertzegnek, és következendőképen, minden Magyar Királyoknak ki-adott parantsolatiban-való sententiáját,*³⁵ *e' következendő szókkal jelentette ki: Ezekből pedig, tudnia illik a' fejedelmekből, ország baroiból, hadi fő rendekből, 's nemesekből, senkit szolgálatra ne kénszeríts, vagy szolgának ne nevezz, 's a' t. Ha szelid erköltsü leszesz, királynak mondatol, és a' király fiának, és szerettetni fogsz minden vitézlő rendektől; Ha pedig haragos, kevély, irigy, és békételen leszesz, és a' grófokon, 's fejedelmeken nyakaskodó, kétség kívül a' vitézlő rendnek erőssége, a' királyi méltóságnak meg tompulására, 's csökönésére válik, és idegeneknek adgyák a' te or-*

²⁸ Az 1687: I—III. tc. L. a 97/a szám alatt.

²⁹ Decretum = törvény, rendelet.

³⁰ Október 18.

³¹ Ez a részlet az 1687. évi törvények bevezetéséből való.

³² Theatrum = színház. A Carafa-féle eperjesi vértörvényszékre utal, amely 1687 februárjától novemberéig működött.

³³ Vox = hang, beszéd, szó, szavazat.

³⁴ Fundator = alapító.

³⁵ Sententia = vélemény.

*szágotat.*³⁶ Melly *sententiát* a' meg-hólt *Leopold* Császár-is, az Ország több Uri Rendeinek és *Statusinak* nyakokra ülésével, és e' szabad Nemzetnek gyalázatos szolgálat, és jobbágyi *sors* alá-való hajtásával, mint iga alá hajtattakon való bánásával, és minden törvényeinek, 's szabadságinak kiforgatásával, magára háritotta, *Josephus*-is nem királyi *guberniumbéli*, hanem valósággal *tyrannusi successiót*,³⁷ minthogy nem választatott, hanem az atyától erőszakoson elé-taszított, követhet méltán magának. Minek-okáért ezen Mi mindnyájunk közönséges akarattyával végezett, 's megerősítettett *articulusunkkal*, magunkat említett *Első Joseph* Császár, és ő általa az egész *Austriai Ház*, rajtunk követett királyi engedelmességétől 's tiszteletitől, és minden magának tulajdoníttatni kívántt *jussától* a' *Magyar Coronánkhoz*, Országunkhoz, annak igazgatásához, most vagy jövő-dőben, akár mimódon-való ragaszkodásától fel-szabadúltaknak, és megmenekedetteknek lenni végezvén, nyilván mondván, 's *deklarálván*,³⁸ mind azoknak *abrenunciálunk*³⁹ és ellene mondunk, és ekképen régi ditső szabadságunknak, 's leg-felső törvényes *jussunknak* erejével, és *authoritásá*val, melly mind isteni, 's mind emberi törvények szerént, reánk szállott, és származott, senki arra bennünket nem kényszerítvén, sem abban ellent nem tartván, hanem tellyes jó kedvünkből, és szabad akaratunkból, *Hazánkban interregnumot* lenni vallunk, tudniillik: Országunkat király nélkül lenni jelentyük, és hirdettyük. *Declarállyuk* azon kívül, és kiadgyuk, hogy mind azokat a' *Hazánk* fiait, *publicus*,⁴⁰ és nyilván-való ellenségünknek fogjuk tartani, valakik ezen *articulusoknak datumjától*,⁴¹ avagy ki-adásától fogva két hónapok el-folyása alatt *Confoederation*okban, vagy Szövetségünkben bé-állani nem akarván, a' meg-irtt *Austriai Háznak* hűségében, engedelmességében akár mimódon, és akárhol meg-állapodnak, és Országunknak törvényesen tartozó egyességére, s hűségére vissza nem térnek, úgy hogy a' meg mondott idő eltelvén, azoknak minden javai, 's jószági, azonnal mindgyárt közben-vetés nélkül, ezen *articulusunk* erejével az Ország *Fiscusára*⁴² szállyanak örökösön, úgy azoknak tisztségek, méltóságok, szabadságok félben-szakadttaknak, és semmire-valóknak tartassanak. Á' szerént az Egyházi Rendeik-is mindnyájan, valakik ezen végezésünknek eleget tenni nem akarnának, jószágoknak, avagy *beneficiumoknak*⁴³ bírására érdemetleneknek, 's nem méltóknak tartassanak, és minden *politikai activitas*,⁴⁴ vagy külső világi társaságbéli jóknak vélek közlése, 's affélékben-való avatkozások nélkül el-legyenek.

³⁶ Ezek a részletek I. István Intelmeinek 4. fejezetéből valók. Az Intelmeket bevették a Magyar Törvénytárba.

³⁷ Successio = utódlás.

³⁸ Declarál (declarare) = kihirdet. Declaratio = megmagyarázás, tisztázás, hirdetmény.

³⁹ Abrenunciál (abrenunciare) = lemond, ellentmond.

⁴⁰ Publicus = köz, közös.

⁴¹ Datum = kelet.

⁴² Fiscus = kincstár.

⁴³ Beneficium = egyházi javadalom.

⁴⁴ Activitas = tevékenység.

A' felséges ERDÉLYI FEJEDELEMMEL, és oda-való Statusokkal,
és Rendekekkel lött Szövetség, és öszve-kötelezés meg-erősítettik, és
ratificaltatik⁴⁵

Harmadik articulus. Mivelhogy Mi a' Szétsényi közönséges Gyülekeze-
tünkől, a' felséges Erdélyi Fejedelemhez, és azon Országbeli öszve-szö-
vetkezett Statusokhoz, 's Rendekekhez köz akarattal rendelt követségünk
által, azon felséges Erdélyi Fejedelmet, és az oda-való Confoederáltt Sta-
tusokat és Rendeeket, a' Mi Szövetségünkben, és öszve-kötelezettségünk-
ben, avagy Colligationkba⁴⁶-való lépésre, 's velünk egyet-értésre invitál-
ván,⁴⁷ az aránt velünk, nem tsak öszve-szövetkezést kötötenek, és leg-
közelebb Erdélyben Maros-Vásárhelyben tartatott közönséges Gyülekeze-
tekben, azon nagy-jóra tzelőző hasznos Szövetség kötést, egy különös, 's
nevezetes articulusok által meg-erősítették,⁴⁸ hanem annakfelette e' mos-
tani közönséges Gyülésünkre, derék követségeket is küldvén, az által azon
Szövetség kötésnek, erős, és valóságos megmaradandóságát meg-újították,
és hogy Mi-is azt, arról való specialis articulusunk⁴⁹ tsinálásával meg-erő-
síténők, bennünket illendőképen meg-találtak, és requiráltak.⁵⁰ Ahoz-
képest Mi-is, igaz, szives, és meg-másolhatatlan Szövetségünknek, és Col-
ligationknak vagy öszve lött kötetésünknek meg-mutatására nézve, azon
Szövetségbéli kötetést, avagy Confoederatit, annak minden punctumiban,⁵¹
tzikkelyeiben, és articulusaiban, úgy valamint a Vezérlő Fejedelmünk ő
Felsége, és a Senatus által tsináltt instrumentumban⁵² fel-tétegett, 's fog-
laltatott, ezen articulusunk által meg erősíttyük, confirmállyuk,⁵³ és rati-
ficállyuk, és hogy állandó, 's meg-maradandó légyen, el-végeztük.

⁴⁵ Ratificál (ratificare) = jóváhagy.

⁴⁶ Colligatio = összeköttetés, szövetség.

⁴⁷ Invitál (invitare) = meghív, felszólít.

⁴⁸ Az 1707. március 28-i erdélyi országgyűlés X. cikkelye szólott a magyaror-
szági rendekekkel kötött szövetség megerősítéséről. Előzetesen már a huszti gyűlé-
sen kötöttek a magyarországiakkal szövetséget, és ezt most megerősítik. A másik
részről való megerősítése érdekében követként küldik az ónodi országgyűlésre a
tanácsi rendből gróf Mikes Mihályt, a nemes vármegyék részéről Kemény Si-
mont, a székelyek részéről Lázár Ferencet, a szászok részéről Kolosvári Mártont...
(RMK I. 2078.)

⁴⁹ Külön cikkelyünk.

⁵⁰ Requirál (requirere) = megkeres, kíván.

⁵¹ Punctum = pont.

⁵² Instrumentum = oklevél, irat. A fejedelmi előterjesztésre utal.

⁵³ Megerősítjük.

A' felséges VEZÉRLŐ FEJEDELEM és az SENATUS hatalma,
és authoritása meg-erősítettik, a' király választás pedig fenn-hagyattatik

Negyedik *articulus*. Hogy pedig ezen *interregnum*nak, avagy király nem létének ideje alatt, a' közönséges jóra-való dolgoknak ki-szolgáltatásában valami fogyatkozás ne légyen, minthogy másként-is mind azon hivatalok, tisztségek, és méltóságok, a' kik által ezen Ország dolgai igazgattatni szoktak, e' *Confoederatio*, avagy Szövetség erejével egészen, és öszveséggel, az Ország *Statusi*, és Rendei hatalma, és igazgatása alá jutottanak, azonban még a' *Szétsényi* köz Gyülekezetben közönséges *authoritással*, 's akarattal az illetén igazgatásnak folytatása, 's *authoritása*, a' Felséges *Fejedelemre*, és *Senatusra* bizattatott; Annakokáért tovább-is ezen Orzágnak igazgatása, kormányozása, a' felséges Fejedelemnek és a' Senatusnak adattván, megerősítettik, és *ratificáltatik*. A' király választás pedig most, hogy függőben hagyattassék, egyező akarattal el-végeztetett.

A' *locumtenensnek*⁵⁴ választásáról, és annak *authoritásáról*

Ötödik *articulus*. Minthogy a' felséges *Fejedelemnek*, mind Erdélyi Fejedelemségére, mind más sok országos gondgyaira nézve, az időnek mivoltáhozképest néha azon maga Fejedelemségében Erdélybe kelletvén bémenni, és tőlünk távozásának lenni: Hogy az alatt-is az ő Felsége jelen nem léte, és oda késése idejében a' Közönséges jónak, hadi, törvényes, és *oeconomicalis*⁵⁵ állapotoknak (kik a' mint fellyebb jelentetett, a' felséges *Fejedelem*, és *Senatus authoritasa*, igazgatása, és hatalma alá tartozandók,) folytatásában és elő mozdításában valami fogyatkozás, és hátra-maradás a' mostani *interregnum* idejére nézve-is ne légyen, méltóságos Gróf *Bertsenyi Miklós Úr*, Ország Fő *Generalissa*,⁵⁶ és Első *Senator*,⁵⁷ e' Hazához ditértesen mutatott érdemes vóltáért, Országunk mostani fenn-forgó szükségé-is azt hozván magával, *locumtenensnek declaráltatik*, tétetik, kinek-is hatalom, és *facultas*⁵⁸ adatik, hogy felséges *Vezérlő Fejedelmünk* jelen nem létében, valamennyiszer a' szükség kívánnya, azon hatalommal, és *authoritással* (hirt tevén a' mennyire lehetséges lészen, arról ő *Fejedelemségének* is) a' *Senatussal* együtt minden *politiai*,⁵⁹ hadi, törvényes, és *oeconomiai* dolgokat, azoknak mivoltáhozképest folytathasson, és ki-szolgáltathasson, az ollyatén állapotokban való újításokon kívül, mellyek az egész

⁵⁴ *Locumtenens* = helytartó, helyettes.

⁵⁵ *Oeconomicalis*, *oeconomiai* = gazdasági.

⁵⁶ *Generalis* = tábornok.

⁵⁷ *Senator* = a *senatus* tagja, tanácsstag. *Senatorialis* = a tanácshoz tartozó.

⁵⁸ *Facultas* = hatalom, képesség.

⁵⁹ *Politia* = közfelügyelet, közigazgatás.

Országot, és annak ahhoz kívántató közönséges tetszését illetnék, és minden törvények szolgáltatásaiban-is *praesideál*hasson.⁶⁰

A' mostani hadi szükségre költségbéli segítség rendeltetik

Hatodik articulus. Meg-irtt módon, illetén állapotokra lévén Országunknak jutása, e' mostani hadakozásunknak tovább-való folytatásához, régi szabadságink helyre hozása kedvéért, feles költség kívántatván, annakokáért az Orzágnak *proventusin*,⁶¹ és a' Vitézlő Rendnek nyári, 's téli élődésén, avagy *alimentatioján*⁶² kívül, mindnyájan egyen-egyen, senkit ki nem vévén, két *millio* pénzbeli segítség adást rendeltünk közöttünk, Országunkban ki-szedetni; Addig-is pedig a' mindennapi nagy szükség úgy kívánván, annak némelly részét már-is a' vármegyékre fel-osztván, és azt, hova hamarabb ki-szedetvén, az Ország kints-tartó helyeire bé-szolgáltatni el végeztük, senkit abból ki-nem hagyván, úgy hogy jövendőben minden vármegyének az ő tehetsége, 's *proportioja*⁶³ szerint, igazodgyék-el közöttök ezen első fel-vetés, és a' hátra lévő *summából* ki-tudódyék.⁶⁴ És mivel sok okokból, 's tekintetekből alkalmas vármegyék a' *porták*⁶⁵ által ekkoráig nagy rövidséget szenyvedni tapasztaltatnak, úgy hogy a' mostani *porták* elégséges *regulául*⁶⁶ nem vétetődhetnek, tetszett mindnyájunknak közönségesen, hogy az egész Ország, *dicák*,⁶⁷ vagy rovás számba vétetessék bizonyos *dicatorok*⁶⁸ által, és azok szerint légyen mindgyárt a' *dicák conscriptiojokor*⁶⁹ mind a meg irtt első résznek, 's mind a' több következő *sum-*

⁶⁰ Praesideál (praesidere) = intéz, vezet, elnököl. Praeses = elnök.

⁶¹ Proventus = jövedelem.

⁶² Vitézlő rendnek nevezték a katonaságot. — Alimentatio = ételmezés, ellátás.

⁶³ Proportio = arányos rész, részesedés.

⁶⁴ Summa = összeg. — Rákóczi az országgyűléshez intézett előterjesztésben 2 691 640 forintot kért, a rendek pedig nagy vita után 2 milliót szavaztak meg. A végleges szétosztás elkészítése előtt 500 000 forintot osztottak szét porták szerint. (Áldásy A.: i. m. Századok, 1895. 645., 733—736. 1.)

⁶⁵ Porta = kapu, a XIV—XVII. században adóegységet jelentett.

⁶⁶ Regula = mérték, szabály.

⁶⁷ Dica = rovás. Arányosabb elosztáshoz vezetett a dicák alapján való adóztatás. Az adó megállapításakor figyelembe vették a munkaerőket, az állatállományt, a termést, a jövedelmet növelő vagy csökkentő különféle tényezőket. A dicák számát végül is összegezték, és ezzel osztották a megyére eső adóösszeget, így állapították meg, hogy egy dica után mekkora adót kell fizetni az illető megyében. Az adófizetés alól a fejedelmet, a katonai és egyházi méltóságokat sem mentették fel. Bár az adózók között társadalmi helyzetük szerint továbbra is maradt megkülönböztetés, az ónodi országgyűlés lényegében a közteherviselést vezette be.

⁶⁸ Dicator = adórovó. Az országgyűlés előírta, hogy a dicátorok a munka megkezdése előtt dolgozzák ki az adószedés egységes elveit. Az utasítás 35 pontban foglalta össze a tennivalókat. (Az utasítást és a dicátorok esküszövegét közzétette Takács János: Közteherviselés II. Rákóczi Ferenc korában. Zalaegerszeg 1941. 136—141. l.) Az összeírások mindjárt az országgyűlés után megkezdődtek.

⁶⁹ Conscriptio = összeírás.

mának haladék nélkül hamarább való ki-szedése, és bé-szolgáltatása, Országunk kints-tartó helyeire, és minden vármegyére esendő *summa* pénz, rovásainak számáhozképest osztattassék reája: Melly rovásoknak tsinálások módgya aránt, minthogy már mindnyájan egyező értelemmel megnyugtattuk elménket, azon mód a' *dicatorok*nak elégséges *instructio*val⁷⁰ együtt, ugyan ezen mostani Gyűlésünkől ki-adattatik: Mellyben-is ha igazán el-nem járnának, hanem az igazság ellen valakikhez kedvezéssel lenének, az olyak hiti-szegetteknek tartatván, érdemek szerént bűnhődgyenek, a' kik pedig restül, tunyán járnának-el a' dologban, és az *instructio*jokban fel tett idő alatt véghez nem vinnék a' *conscriptiot*, vagy rovás tsinálást,⁷¹ azok kétszáz forint birsággal büntetődgyenek, ha hogy magokat elégséges, és törvényes helyes okokkal meg nem menthetik.

A' réz pénznek alább szállításáról

Hetedik articulus. Noha pedig a' réz pénznek folyása a' köz jónak előmozdítására, az Orzágnak nagy hasznával gondoltatott vala-ki, mindazáltal már, meg bővülése lévén, abból következhető rendeletlenségek, vagy *confusiók*⁷² el-távoztatására, a tíz *polturások*⁷³ négy *polturára*, a húsz *polturások* nyöltz *polturára* szállítatnak; az egyes *poltura* pedig az ő szokott rendes folyásában maradgyon: Melly réz pénznek tovább-való veretése, már ezentúl tellyességgel meg-szűnvén, abban hagyattatik, a' kinek pedig folyása leszen, úgymint a' meg irtt le-szállított pénznek, annak száma két *millióra* és kétszáz ezer forintokra határozatetik, melly kétszáz ezer forint a' Dunán túl-való földre rendeltetik, hogy ottan is lehessen *circulatio*ja⁷⁴ az olyatén pénznek, úgy hogy azon meg-irtt *summa* pénz, mellynek benn kell maradni az Országban, hogy közönséges folyása lehessen, bizonyos bélyeggel szabott idő alatt meg-jegyztessék,⁷⁵ a' többi pedig idővel az Ország kints tartó helyeire bé-szedettétvén, viszont el-olvasztassék. Ama' bélyegzett pénz pediglen, az Országban jó folyó pénznek tartattassék, és nem tsak élésbéli, 's egyéb portékáknak adásában, vételében, de még zálogos jószágoknak ki-váltásában, úgy az adósságok ki-fizetésében-is el-vétettesék,⁷⁶ közönséges akarattal el-végeztetett.

⁷⁰ *Instructio* = utasítás.

⁷¹ Az adó behajtására az országgyűlés 2 hónapi időt határozott meg.

⁷² *Confusio* = zavar, rendetlenség.

⁷³ A *polturára* l. a 109. számú iratot.

⁷⁴ *Circulatio* = körforgás.

⁷⁵ Az érvényben maradt pénzekre Szűz Mária képét bélyegezték, és ezzel a pénzek hamisítását is igyekeztek megnehezíteni. Az ellenjegyek ugyanis igen finom vésetűnek kellett lennie. (Huszár Lajos: A kuruckor érmészete. Rákóczi Emlékkönyv I. Bp. [1935.] 398. l.)

⁷⁶ Ebben a kérdésben nagy viták voltak az országgyűlésen. Többen elleneztek ugyanis, hogy a rézpénzzel adósságokat törleszteni, zálogbirtokot kiváltani lehessen. Bercsényi a katonaság érdekében, amely rézpénzben kapta a fizetését, sikere-

Nyoltzadik articulus. Jóllehet pediglen a' pénzbéli segítség fel-vetésének ki-szedése, 's fizetése által reménlhető, hogy a' réz pénznek betsi magá-ban-is helyre áll, mindazáltal a' jobb rend tartásnak kedvéért, minden vár-megyék, magok közzül a' végre két hites tagot rendellyenek, kik azon réz pénznek folyására, 's *circulatio*jára vigyázzanak, 's annak *inspectori*⁷⁷ le-gyenek és azoknak viszont minden királyi, és mező városokban, 's faluk-ban hasonló hites vigyázó embereik legyenek, úgy hogy ha valakik az el-adandó élésbéli jókat, vagy más áru portékákat, réz pénzért eladni nem akarnák, és annak el-vételében gántot⁷⁸ találnának, azonnal el-veszesse árúját, kit a' vévőnek kell kezéhez adni, a' mennyi árát pedig a' vévő meg-igérete vólt, annak fele légyen az *inspectore*, a' másik fele maradjon a' vévőnél, avagy bé-jelentőnél.

A' zálagos jószágoknak a' réz pénzen léendő ki-váltásáról

Kilentzedik articulus. Hogy pedig nagyobb erőben, 's betsben lehessen a' réz pénznek folyása, és hogy mind a' Vitézlő Rend, maga meg-kevesi-tett sóldgyában, ha azon pénznek betsi nem lenne, meg-ne tsalóldgyék, Mi-is mindnyájan azon jó-végben, a' mellyel bé-vétetett a' réz pénz, fogyatko-zást ne szenyvedgyünk, meg-egyeztünk azon, és el-végeztük, hogy a' réz pénzzel mind jószágot válthassanak azok, a' kiket az olyan jószág illet, mind pedig adósságokat lehessen ki-fizetni vele, de a' jószág váltás tsu-pán tsak bélyegzett, és polturás pénzzel légyen. Ha kik pedig el-venni, és a' zálagot kezekből ki botsátani nem akarnák, azok ellen az 1647. eszten-dőnek 125. *articulusa*, 1652. esztendőnek 52. *articulusa* szerint lehessen *procedálni*,⁷⁹ és azokban le irtt büntetésekben essenek.⁸⁰ Mindazonáltal a' *contractualis*⁸¹ levelekben fel-tett *conditiok*,⁸² mellyek a' zálagos jószágról,

sen védekezett a rézpénz használatának korlátozása ellen. (Áldásy: A.: i. m. Szá-zadok, 1895. 645—647., 710—711., 731. l.)

⁷⁷ Inspector = felügyelő, felvigyázó.

⁷⁸ Gáncs = hiba, kifogás.

⁷⁹ Procedál (procedere) = előremegy, eljár. Processus = perlekedés, per folyása.

⁸⁰ Az 1647: CXXV. tc. a zálogos fekvőjószágokra és a záloglevelek feltételeire vonatkozó korábbi törvényeket újítja meg, és egyúttal két újabb rendelkezést tartalmaz. Az egyik: a zálogba vett fekvő jószágokat a záloglevélben levő egész összeg lefizetésével lehet kiváltani. A másik: az ideiglenes átruházásról szóló oklevél a birtokba történt beiktatás nélkül is érvényes. Az 1652: LII. tc. (az évszám hibás, helyesen 1655) arról intézkedik, hogyan lehet a zálogbirtokot visszaváltani, továbbá, hogy a saját kézírással magánpecsétek alatt kiadott zálogleveleket, amennyiben azok a jószágok tényleges használatával is megerősítést nyernek, minden bíróság előtt el kell fogadni. Végül a korábbi törvényeket és a bevalló levelekben foglalt feltételeket meg kell tartani.

⁸¹ Contractualis = szerződési, kötési, kötelezési. Contractus = szerződés.

⁸² Conditio = feltétel.

és adósságokról költenek, mind a pénznek minémúsége, és száma iránt, mind pedig egyéb zikkelyekben, mellyek itt-is magok erejében hagyattatnak, egészen meg-tartassanak. Ha pedig törvényesen valamely felek meg nyernék magok perit, azokat illető zálagos, vagy adósságról-való kötés leveleknek-is vissza adása, Országunk törvényében le-írtt büntetés alatt, hogy meg-légyen,⁸³ el-végeztetett.

A' Hadi Regulamentum⁸⁴ tsinálásáról

Tizedik articulus. Felette szükségesnek lenni tapasztallyuk, hogy a' vármegyék panaszainak, *gravaminaiknak* orvoslására nézve, a' Vitézlő Rend élődése felől bizonyos rend tartás szabattassék, melly a' vármegyéknek-is magok alkalmaztathatására nézve azon állapotokban, tudtokra légyen, melly minden dolgoknak orvoslását a' Hadi Regulamentum, és annak meg tartása hozza magával; ki hogy annak módgya szerént az egész *Statusok* tellyesebb tanátsával, és mind a' két félnek képes voltával, s' hasznával vétethessék rendben, Felséges Vezérlő *Fejedelmünk* és *Senatus* mellé, a' vármegyék, és városok részéről bizonyos *deputatusok* rendeltetnek; Melly *Regulamentumhoz* osztán, mind a' Vitézlő Rend, mind pedig a' vármegyék lakosai, tartozzanak magokat alkalmaztatni. Azonban Hazánk szeretetitől, és a' köz jó elő-mozdításához-való buzgóságunktól viseltetvén, hogy hadaink, 's Vitézlő Rendeink által való óltalmunkban valami fogyatkozás ne essék, a' mennyiben ezután fegyver, vagy más állapotok által, hadainknak száma kevesedne, mind annyiszor, valamennyiszor a' szükség kívánni fogja, annak a' *Regulamentumban* bővebben *deklaralando* mód szerént való ki töltésére, magunk jó indulattyából *resolváltuk*⁸⁵ magunkat.

A' sebek miatt meg-romlott, igye-fogyott, és a' hadakozásra alkalmatlanná tétetett Vitézlő Rendnek, azok árváinak, és özvegyeinek táplálásokról-való gondviselés rendeltetik

Tizenegyedik articulus. Azt kívánván állapotunk köz java, a' Vitézlő Rendnek, és Hazánk szolgáltyában lévőknek vigasztalásokra nézve, hogy a' hadakozásban meg sérülteknek, vagy más nyavalya által megromlott, igye-fogyottakká, és a' szolgálatra elégtelenekké tétetett vitézeinknek, 's Hazánk szolgálainak, úgy azok közzül fegyver miatt el estek, vagy másként

⁸³ Valószínűleg azt a büntetést alkalmazták, amit az érvénytelenített oklevelekkel történt visszaélés esetében. A visszatartót patvarkodásban marasztalták el: a Hármas-könyv szerint 200 Ft-ot kellett azonnal lefizetnie.

⁸⁴ Regulamentum = szabályzat. A Hadi Szabályzat szövegét l. a 108. szám alatt.

⁸⁵ Resolvál (resolvere) = felold, kinyit, elhatároz. Resolutio = elhatározás.

ki múltak özvegyeinek, 's árváinak segedelmeikről, és tápláltatásokról tétetessék gondviselés, a' ki által tengődhessenek, és előbbeni egészségekre térvén úgy mások-is a' hadakozásra, és Országunk szolgálattára lehesse- nek alkalmasabbak, készebbek, és serényebbek. Az e' napokban Országunk számára el-foglaltt, úgy ezentúl, akar a' *Confoederatio* ellen vétkez- teknek, vagy vétkezendőknek, akar más következendő történetekből jószá- gaikat el-vesztendő akar melly Hazánk lakosainak el-foglalandó, és *confis- calandó*⁸⁶ javai találatnának, azokat meg-jelentett, nyomorúságra, 's gyá- moltalanságra jutott, és Országunk szolgálattára alkalmatlanná tétetett vitézeinknek, 's az ollyaténok özvegyeinek és árváinak táplálásokra, és tengetésekre fordíttatni rendeltük, és végeztük, fenn-hagyván azoknak, a' kik az ollyatén jószágokhoz igazán közököt avathatnák, helyes keresettyek- nek igazságos jussát. És hogy az ollyan nyomorúságban esteknek, Felsőes Vezérő *Fejedelmünk fundatioképen*⁸⁷ maradások alkalmatosságára bizo- nyos helységeket rendellyen, el-végeztük.

Az igazságnak ki-szolgáltatásáról, és az Ország Törvényes Táblájának fel-állításáról

Tizenkettődik articulus. Nem múltatta-el az Orzágnak, 's lakosinak erőt- lenítését, 's le-tapodását az *Austriai Ház*, az igazság rendes ki-szolgáltatá- sának akadályoztatásával-is, holott majd fél *saeculumig*⁸⁸ (tudniillik, közel 50 Esztendeig) a' Királyi Táblán közönségesen ítéltetni szokott törvények⁸⁹ folytatását, az Ország lakosinak, 's Rendeinek meg-nem engedte, és az által az Ország Rendeit sok perlekedésekben keverte, a' *Fiscus*nak szaba- dos gázolásra, 's Ország lakosi fogyatására, szegényítésére útát nyitott, vég- tére a' közelebb el múlt esztendőkbekben az Ország Rendei sok rendbéli kö- nyörgésekre, azon törvényeknek folyását meg-engedte olly véggel, hogy a' mellyek, akar mimódon-is a *Fiscus* ellen vólnának, azok elé ne vétettes- senek.⁹⁰ Hogy azért a' mostani *interregnum*nak ideje alatt is, az igazság- nak ki-szolgáltatása, ki nélkül az Országok meg-nem állhatnak, a' mennyi- re lehetséges, hátramaradást ne szenvedgyen, mostani állapotunkhozké- pest, a' mennyiben a' hadi *operatiok*⁹¹ meg-engedik, Hazánk írott törvé- nyeinek sérelme nélkül, a' törvény folyásának, 's *processus*nak módgya, és rendi szabattatik, tudniillik, a' fel állítandó Törvény-tévő Ország Táblájá- hoz,⁹² az egész vármegyékből huszonnégyszemélyből álló assessorok ne-

⁸⁶ Confiscál (confiscare) = a kincstár részére lefoglal.

⁸⁷ Fundatio = megalapozás, alapítvány, alapítás.

⁸⁸ Saeculum = század.

⁸⁹ A törvény itt pert jelent.

⁹⁰ A legfelsőbb bíróságokon a nagy oktávák ülészaka szünetelt 50 évig. (Vö. a 103. számú irattal.) A dunai részek számára 1700-ban tartottak nagy oktávát. (Bo- nis Gy.: i. m. 18. l.)

⁹¹ Operatio = művelet, munkálat.

⁹² Az országgyűlés a hétszemélyes és a királyi tábla helyett egyetlen tábla felállítá- sát mondja ki.

veztetnek, kik Novemberben, Decemberben, Januariusban *Eperjesen*, Februariusban, Martiusban, és Aprilisban *Korponán resideállyanak*⁹³ melly *assessorok* e' folyó esztendőbéli November első napjának, vagy *Mindszent* napjának előtte két héttel *Eperjesre* öszvegyülvén, magok között egy *praesest* és *notarium* válasszanak, és a' törvény folyásnak szokott módgyát, 's *formáját* rendben vévén, legottan az igazság ki-szolgáltatásához fogjanak, és minden *occurrálandó*⁹⁴ *causákban*,⁹⁵ mind az Ország lakosi, 's mind a' Vitézlő Rend részéről (hanemha valamely hadi személyek perben fogattatván, és akkor strásán⁹⁶ lévén, az Ország szolgálattya miatt nem *compareál*hatnának;⁹⁷ és távol-létek miatt törvényt nem állhatnának, azokat annyideig szükségképen függőben kellene hagyni:) *procedállyanak*, és mind a' felső 's mind alsó Magyar Ország Részei *terminusi* alatt,⁹⁸ minden *causákat*, az Orzágnak akar melly részeiről elé-kerülendőket, és azon Táblára tartozandókat, magok eleiben vegyék, és egyedül tsak olyan *causákban*, a' holidolognak valósága, 's *merituma*⁹⁹ úgy fogja kívánni, úgy mint *divisiókban*,¹⁰⁰ *oculata revisiókban*,¹⁰¹ határ járásokban,¹⁰² vagy hasonlóknak, kiknek *in facie loci* (kinn a' jószágban,) szükségképen kell véghez-menni, annak meg-látására, 's meg-ítélésére, egy *assessor* magok között ki-botsátván *ad faciem loci*,¹⁰³ ki-is, *appellatio*¹⁰⁴ *intervenialván*¹⁰⁵ a' dologban *intra dominium reportállya*¹⁰⁶ a' Tábla eleiben. És efféle törvények folytatásiban az egész Tábla *assessori* jelen tartoznak lenni, (hanemha némelyeknek törvényes, helyes mentségek lehetne;) tehát az *impeditusok*,¹⁰⁷ és ki-botsáttatokon kívül leg-alább tizenkét személyből kell állani az egész Táblának. A' melly *causákat* pedig egyenesen maga a' Tábla fog *revideálni*,¹⁰⁸ 's itélni, a *certificatoriákat* vagy idéző-leveleket maga a *praeses*, a' mellyek pedig *in facie loci revideáltatnak*, a' ki-küldendő *assessor sub-*

⁹³ Resideál (residere) = lakik, tartózkodik.

⁹⁴ Occurrál (occurrere) = eléfut, feltűnik.

⁹⁵ Causa = eset, ügy.

⁹⁶ Strázsa = őrség, őrhely.

⁹⁷ Compareál (comparere) = megjelenik.

⁹⁸ Magyarország alsó és felső részei (Alsó-Magyarország, Felső-Magyarország) megjelölés a török uralom idején keletkezett. Az előbbi a Dunától északra eső, az utóbbi pedig az északkeleti megyéket jelentette. Az elhatárolás egy ideig a török után is megmaradt. Korponán a tábla az alsó-magyarországiak, Eperjesen pedig a felső-magyarországiak ügyeiben ítélkezett. A terminus itt törvénytörvényszakaszt) jelent és a két központ közötti időbeli megosztásra vonatkozik.

⁹⁹ Meritum = érdem, érdemi rész.

¹⁰⁰ Divisio = felosztás, osztozás.

¹⁰¹ Oculata revisio = szemle, szemügyre vétel.

¹⁰² Valamely birtok vitás határainak hivatalos megállapítása a helyszínen.

¹⁰³ In facie loci = a helyszínen, ad faciem loci = a helyszínen.

¹⁰⁴ Appellatio, appellatum = fellebbezés. — Appellál (appellare) = fellebbez.

¹⁰⁵ Intervenial (intervenire) = közbejön, közbenjár.

¹⁰⁶ Intra dominium = birtokon belül. — Reportál (reportare) = visszahoz, jelent.

¹⁰⁷ Impeditus = akadályozott.

¹⁰⁸ Revideál (revidere) = felülvizsgál.

scribállyák,¹⁰⁹ melyek is mindenkor a' keresetnek le-irt mivóltával, úgy-
mint *expositio*val, vagy *actio*val¹¹⁰ együtt *expediált*assanak,¹¹¹ az illye-
tén *certificatoriák* pedig, akár a' Tábla *juratusa*,¹¹² akár más hiteles szemé-
lyek által effélékben bé-vett szokás szerént, *exhibeált*assanak,¹¹³ és adat-
tassanak kézhez.

A' praesesnek, és az assessoroknak változtatásokról

Tizenharmadik articulus. Hogy pedig azon személyeknek azon birói hi-
vatalban-való sokáig lételekkel valami *abususok*,¹¹⁴ és illetlenségekre való
ki-fakadások ne következzenek, azoknak el-távoztatására, és hogy más ér-
demes személyeknek is Hazájokhoz való szolgálattokra, és a' közönséges
jónak ő általok léendő elé-mozdítására is lehessen alkalmatosságok, azon
Törvénytévő Táblának meg-irtt birái, minden esztendőben, *Mindszent nap-
ján* változzanak, a' ki hogy annak rendi szerént véghez-mehessen, a' meg-
jelentett vármegyék, *Mindszent napja* előtt leg-alább egy hónappal, más
Tábla *assessorokat* nevezzenek, 's válaszszanak magok közzül és azok mind-
nyáján két héttel *Mindszent napja* előtt *Eperjesre* menvén, felül irt mód
szerént magok közzül *praesest* és *notariust* válaszszanak, és birói tisztek-
ben el-járjanak, és így következendőképen minden esztendőben a' vár-
megyék, és *assessorok*, ezen módot, és rendet meg tartásák, el-végeztük.

A' Táblán itélendő causáknak minéműségéről

Tizennegyedik articulus. Minden *octavalis causák*,¹¹⁵ kiknek más bírójok
Országunk utólbi törvényei, 's végezési által nevezve nintsenek, viszont
azon *causák*, a'kiket illető levelek, olly szoros¹¹⁶ helyen lennének, hogy a'
mostani időben lehetetlen volna hozzájuk jutni, ezt elégségesen meg bizo-
nyítván, úgy a' megirtt Tábla *assessorinak is causáik*, mig azon tiszten

¹⁰⁹ Subscribál (subscribere) = aláír. Subscriptio = aláírás.

¹¹⁰ Expositio = kereset, a felperes előterjesztése. — Actio = kereset, panasz.

¹¹¹ Expediál (expedire) = kiad, elintéz.

¹¹² Juratus = esküdt.

¹¹³ Exhibeál (exhibere) = előad, bemutat.

¹¹⁴ Abusus = visszaélés.

¹¹⁵ Octava = nyolcadnap. A bíraskodás meghatározott ünnepek nyolcadnapján kezdődött. Kétféle oktávát különböztettek meg: nagy oktávát, amely 40 napig tartott, ezalatt pedig a királyi táblán mindenfajta ügy tárgyalásra került. A rövid oktáva 20 napig tartott, és főleg a helytartói bíróság elé tartozó ügyekkel (hatalmaskodás, zálogügyek, örökségi ügyek stb., továbbá fellebbezések) foglalkozott. Minthogy a nagy oktávák sokszor és huzamosan szüneteltek, a kis oktávákat pedig rendszeresen megtartották, ezek jelentősége nagymértékben növekedett (Bónis Gy.: i. m. 17—21. l.).

¹¹⁶ A szoros hely itt arra vonatkozik, hogy az ország egyes területei a császári csapatok megszállása alatt vannak.

léteknék ideje ki nem telik, ezen Ország Törvényes Táblája *revisio*jától, 's ítéletitől ki-vétnék, és eximáltatnak.¹¹⁷ A' *Szétsényi* hetedik *articulus*ban le irtt *causák* pedig, mellyek ekkoráig, azon *articulus* erejével, a' *senatori-
alis deputatio* által vizsgálattak, 's *revideáltattak*, és már tsak *deliberatio-
tól*¹¹⁸ függenek, azon *deputatio* által végeztessenek, és igazítottassanak-el.¹¹⁹ A' többi pedig, mellyek azon *hetedik articulus*ban foglaltattanak, ha szín-
tén *octavalis processust* illetnének-is, ezen újonnan fel-állítandó Táblához
tartozzanak, és ott szakadgyon végek, úgy hogy mihelyt az *Instans*¹²⁰
avagy Fel-peres *Actor*,¹²¹ azon jószágokat, mellyeket magának vissza
adatni azon okból kíván, hogy az ő elei birták, vagy maga-is birta; de
a' *Fiscus* el-foglalta, mindazáltal *per immediatam successionem*¹²² ötlet ille-
ti, elégségesen megbizonyítja 's világosítja, és azis kinyilatkozik, hogy az
időtől fogva-is senkinek másnak, az ollyatén jószágokat maga jóakarattya-
ból oda nem kötötte, tehát mind azon jókat, minden tovább való *processus*
nélkül, a' mostani *possessorok*¹²³ kezéből ki-vévén, a' meg-sérültt feleknek,
és *immediatus successora*iknak vissza adatni el-végeztük. Azontúl a' melly
causák a' Királyi Táblán, a' *Breviumokon*,¹²⁴ *Locumtenens*,¹²⁵ és *Judex Cu-
riae*¹²⁶ székein, és *Extraordinariákon*¹²⁷ szoktanak vala *revideáltatni*, nem
külömben, a' mellyekben már bé-vett törvényes szokásból az ítélő mesterek
szoktanak *procedálni*,¹²⁸ ezen Táblán folyanak; de minden *causáknak* akar
kivül *in partibus*, a' mint fellyebb jelentetett, akar a' Táblán *revideálan-
dóknak* törtéendő *appellatioit*, *intra dominium partis in causam attrac-
tae*,¹²⁹ rendeltük *admittáltatni*,¹³⁰ úgy hogy *ex partibus*¹³¹ a' Táblára on-

¹¹⁷ Eximál (eximere) = kivon, felment.

¹¹⁸ Deliberatio = ítélet, végzés.

¹¹⁹ Kétféle ügyről van szó. Egyrészt az eperjesi vértörvényszék által kivégzettek birtokainak visszaitéléséről utódaiknak. Másrészt az Eperjesen elítéltek leszármazottjainak keresetéről azok ellen, akik a törvényszéken közreműködtek. A kétféle esetre a szécsényi országgyűlés kétféle eljárást írt elő. (L. a 105. szám alatt.)

¹²⁰ Instans = folyamodó.

¹²¹ Actor = felperes.

¹²² Közvetlen öröklés által.

¹²³ Possessor = birtokos.

¹²⁴ Brevium, a brevia brevium kifejezésből; a rövid oktávát értették rajta.

¹²⁵ A helytartón itt nem Bercsényit érti, hanem a Habsburg-uralom alatt kinevezett tisztségviselőt. A helytartóság főleg bíraskodással foglalkozott, az országfőbíróságai közé tartozott.

¹²⁶ Az országbíró magszakadási és Horvát-Szlavónországból fellebbezett ügyek-foglalkozott a nyolcados törvényszakokon.

¹²⁷ Pontosan: iudicia extraordinaria. Így nevezték a rendkívüli törvényszakot, ahol a nádor hatáskörébe tartozó ügyeket intézték. A rendkívüli jelleg azt fejezi ki, hogy tartását bármikor elrendelhették, a gyakorlatban azonban általában egyszerű tartottak ilyen törvényszakot.

¹²⁸ Az ítélőmesterek valamelyik nagybírótól nyert parancslevél alapján vidéken bíraskodtak. Írnokaikkal járták az országot, tárgyalást tüztek ki, bírótársaik a helybeli nemesekből kerültek ki.

¹²⁹ Az alperes birtokon belülsége.

¹³⁰ Admittál (admittere) = megenged.

¹³¹ In partibus, ex partibus a vidéki bíraskodásra utal. A nemesek számára ilyen volt az ítélőmesterek említett bíraskodása és a megyei bíróság.

man pedig ugyan azok-is, úgy a' többi-is, mellyek épen tsak a' Táblán ítél-
tetnek, ha *appelláltak*, hasonlóképen *intra dominium*, felséges Vezérlő
Fejedelmünk, és a' *Senatus* eleiben, vagy ő *Felsége* jelen nem létiben, a'
Méltóságos *Locumtenens*¹³² és *Senatus* eleiben *transmittáltassanak*.¹³³

A' törvény-tételben a' bírának mód szabattatik, és ezen *tzikkelyt*:
Secundum allegata, et probata, miként értsék, meg-magyaráztatik

Tizenötödik *articulus*. Mindenféle *causáknak revisiojiban*, a' törvény-té-
telben, nevezetesen erre vigyázzanak a' bírák, akár a' Táblán, akár *in par-
tibus* léendő ítéletekben, hogy minden *condescensiókra* tzelőző *exceptiók*,¹³⁴
az al-peres által, meg-tartván a' törvény folyásának rendit, az első *termi-
nusun*, mindenestől egyszersmind, és egészen *proponáltassanak*.¹³⁵ Továbbá
a' bé-tsúszott rendeletlenségeknek, és *abususok*nak el-távoztatására, és
hogy a' perlekedő felek-is, az igazságnak úttjától magokat el-ne vonhas-
sák, tehát a' *Tripartitum Decretum*nak *Prologusában* a' bírónak tisztiról
szóló ama' *czikkelyt*: *Secundum allegata et probata*,¹³⁶ egyedül tsak a' *cau-
sáknak expositiójára*, és a' bizonyságoknak minémüségére magyarázatni
végeztük; de az Ország törvényeinek a' *parsok*¹³⁷ által való elő-hozásában,
avagy *allegatiójában*,¹³⁸ minthogy sokszor vagy olyak, a' kikkel már nem
élünk, vagy pedig idegen értelemre való tsigázással forgattatnak elő, a'hon-
nan a' perlekedő feleknek, vagy azok prókátorinak¹³⁹ eszekben nem véte-
lével, nagy képtelenségek, és az igazság ellen való károsítatások szokta-
nak következni. Kihezképest a' bírák, a' kiknek Hazánk írott törvényeit
szükséges jól tudni, mellyeknek értelme szerént a' jó bíró tiszti, 's hiva-
tallya-is azt hozván magával, a' törvény-tételre, és az igazságnak kiszol-

¹³² Ez Bercsenyi Miklóstra vonatkozik.

¹³³ Transmittál (transmittere) = átküld, küld.

¹³⁴ Condescensio = perleszállítás. Exceptio = kifogás. A perleszállítás (perletétel)
annyit jelentett, hogy a pert megszüntették, és abban az ügyben legfeljebb új pert
lehetett indítani. A perleszállítás történhetett az alperes vagy a felperes kívánsá-
gára. Az utóbbi esetben a felperesnek 6 forint büntetést kellett fizetnie.

¹³⁵ Proponál (proponere) = előad, előterjeszt.

¹³⁶ Tripartitum decretum = Három részből álló törvénykönyv. Werbőczy összeál-
lításának a pontos címe: Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Inlyti Regni
Hungariae (A nemes Magyarország szokásjogának három részre osztott könyve).
A Prologus (előbeszéd) 15. címe foglalkozik azzal, hogy vajon „a bírónak a peres
felek részéről secundum allegata et probata [előadottak és bizonyítottak alapján],
vagy a mint a dolgot maga ismeri, lelkiismerete szerint kell-e ítélnie?” A bíró
mint a közhatalom gyakorlója bíraskodik és nem mint magánszemély. Ezért arra
kell támaszkodnia, amiről mint hivatalos személy értesült és nem arra, amit mint
magánszemély megismert.

¹³⁷ Pars = peres fél.

¹³⁸ Allegatio = állítás, hivatkozás, érvelés. Allegál (allegare) = állít, érvel. A per
második szakaszában a felek egymás ellen érveket hoztak fel. Az egyik fél állí-
tására a másik félnek felelnie kellett, és ha mást állított, bizonyítania kellett.

¹³⁹ Prókátor (procurator) = ügyvéd.

gáltatására köteleztetnek, arra vigyázzanak, hogy mind az *exceptió*kban, mind a' *meritum*ban, a' melly törvények a' peres felek által *allegált*tnak, azokhoz magokat semmiképen ne kötelezzék, hanem Hazánk helyesebb törvényei szerint a' mint Isten által igazságosabbnak, 's törvényesebbnek ítélk lenni a' dolgot, elégséges *declaratió*val, 's világosítással tegyenek törvényes ítéleteket, és *deliberatió*kat. És ezen *articulushoz* hogy mind a' vármegyékben, s' mind a' városokban, valamint a' birák úgy a' perlekedő felek-is tartozzanak alkalmaztatni magokat, köz akarattal rendeltük.

A' törvényes, és egyéb-féle parantsolatoknak ki-adásáról

Tizenhatodik *articulus*. Hazánk irott törvényeivel egyező *Praeceptorium*,¹⁴⁰ és minden egyéb-féle parantsolatokat, mind felséges Vezérlő Fejedelmünk, mind a' Méltóságos *Locumtenens* Ur, mind pedig a' *Senatus*-béli *Cancellarius* Ur, *expediált*tassanak, a' *Locumtenens* Ur, maga petséttye, a' *Cancellarius* Ur pedig Felséges Urunk neve, és petséttye alatt, illyetén *subscriptió*val: *Per Manus T. T. Cancellarii*,¹⁴¹ adhassák-ki a' parantsolatokat, el-végeztük.

A' törvényes *executió*knak háborgatóiról, az *exequalt* jóságoknak vissza foglalóiról, és azoknak büntetéséről

Tizenhetedik *articulus*. A' kik a' törvényes *deliberatió*k *executió*ját¹⁴² háborgatni, 's gátolni merészlik, azok vakmerőségének el-távoztatására nézve, az ollyan törvényes *executió*k gátlói, 's háborgatói az 50 nehéz mértékű *Márcákbéli* díjok¹⁴³ büntetésén kívül, mellyet azon törvénynek birája mindgyárt meg-vehessen rajtok, azon említett jóságok *executió*jára (mellyet a' fő és *vicé*-ispánok segedelme által, és azon vármegye köz népének szabados fel-vételével vihetnek véghez, vagy pedig felséges Vezérlő Fejedelmünk *brachium*ával-is¹⁴⁴) tett költségeknek, és ha mi károk a' jóságban az ollyatén *executió*nak alkalmatosságával következnének, azoknak *refusió*ján, vagy vissza térítésén is el-marasztassanak; A' melly jóságok pedig akarmelly törvényesen *procedál*ó birónak *executió*ja után-is, mindgyárt, vagy valamelly idő múlva, akárkik által-is vissza foglaltatnának, a' megirtt *homagialis* büntetés, költségek, 's károk léendő meg-térí-

¹⁴⁰ A praepetoriumon mandatum praepetorium-ot (parancslevél) ért.

¹⁴¹ T. T. kancellár keze által.

¹⁴² Executio, exsecutio = végrehajtás. Exequal (exsequi) = végrehajt, véghez visz.

¹⁴³ A díj, emberdíj, homagium eredetileg azt az összeget jelentette, amelyen a gyilkos megválthatta magát a haláltól. Az 50 márka — Werbóczy Hármaskönyve szerint — a nemes díja volt. A nehéz mértékű márka (marca gravis ponderis) 4 forintot ért. A márkát magyarul girának nevezték.

¹⁴⁴ Brachium = kar, karhatalom.

tésén kívül, azon idő közben általok azon jószágokból bé-szedett jövedelmek vissza adásán is el-maradván, Felsőleges *Urunk*, vagy ő *Felsőge* jelen nem léteben, *Locumtenens* Ur parantsolattya mellett, ha az olyan jószágoknak lött el-ítélésének, *executiójának*, és azután következett vissza foglalásának valósága ki-tetszik, minden törvényes *remediumokat*, vagy orvoslásokat félre-téven, hasonlóképen fő, és *vice*-ispánok által, a' vármegye népének szabados fel-vételével, tiszttyeknek el-vesztése alatt, vagy pedig ha ők arra elégségesek nem vólnának, vagy abban el-járni nem akarnának, tehát a' meg-sérültt félnek, tsak magános *instantiájára*-is,¹⁴⁵ arról költ *Adjudicatoria*,¹⁴⁶ és *Executionalis*¹⁴⁷ törvény leveleiket *producálván*,¹⁴⁸ azon tartománybéli Hadi *Generalis* előtt,¹⁴⁹ az, vagy a' kinek parantsoltatnék, mindgyárt és azonnal azoknak, kiknek számokra a' jószág ítéltetett, és *exequáltatott* vala, vagy azok maradékinak, és *successorinak*, minden törvényes ellen-vetésekét félre-téven, az ollyatén jószágokat vissza adhassák, és vissza-is adni tartozzanak, semmi ellenkező parantsolatok, vagy esztendőeknek el-telése abban gátlást nem tehetvén. Annakfelette a' meg-sérültt fél, az ollyan jószág foglalásért, a' vármegyében, a' rövid *processusról*-való *articulusok* erejével,¹⁵⁰ a hatalmaskodásnak *dupla* büntetését, hogy kereshesse a' foglalón, szabadsága lészen reá. Fenn maradván mindazáltal a' foglalók részéről-is *extra dominium*,¹⁵¹ vagy azon jószág birtokán kívül, az *appellatió*nak úttyán, vagy más törvényes módokkal, magok *jussának* folytatására 's keresetire-való szabadságok.

A' zálagos jószágokban, és ingó-bingó marháokban, 's portékákban, a' férjfiú, és felesége között-való egyenlő *successió*ról, midőn maradék, és *testámentum-tétel* nélkül múlik-ki valamelyik közölök e' világból

Tizennyolczadik articulus. Az egymáshoz-való házasságbéli szeretet, és egyesség 's a' közönséges igazság is azt hozván magával, el-végzettük, hogy valamint a' *Tripartitum Decretum* Első Részének 98., 99. és 102. *Titulussai*¹⁵² értelme szerént, meg-halván, a' férjfiú maradék, és *testámen-*

¹⁴⁵ Instantia = kérelem.

¹⁴⁶ Adjudicatoria = odaítélő, ítélő.

¹⁴⁷ Executionalis = végrehajtási.

¹⁴⁸ Producál (producere) = előmutat, felmutat.

¹⁴⁹ Öt főkapitányi kerület vagy tartomány volt, mindegyik élén egy-egy tábornokkal, aki más alárendelt katonai megbízottakkal (kormánybiztos, hadbíró stb.) az illető kerület haderejének megszervezéséről, ellátásáról és fegyelméről gondoskodott. A főkapitány a katonai és a polgári hatalmat gyakorolta. A főkapitányságok szervezését 1706 elején a miskolci szenátusi gyűlés határozta el.

¹⁵⁰ A rövid perfolyamra l. a 85. számú iratot.

¹⁵¹ Birtokon kívül.

¹⁵² Titulus = cím. A 98. cím arról szól, hogy a végrendelet hátrahagyása nélkül gyermektelenül elhalt férj összes ingó javai a feleségére szállanak. Birtokait pedig addig tarthatja meg, amíg nem megy férjhez, ebben az esetben csak a hitbért (a férj birtokaiból a házasság megkötése után átadott javak) kapja meg. Ugyanez

tum¹⁵³ nélkül, annak minden-féle keresett zálagos jószágga, és ingó-bingó javai, akarmi-félék legyenek azok, a' feleségére, vagy özvegyére szoktanak szállani, úgy hasonlóképen ellenben, ha a' felesége magzatok, *fassió*,¹⁵⁴ vagy *Testámentum*-tétel nélkül múlik ki e' világból, annak-is hasonló jószági, és ingó-bingó javai, nem a' 100-dik *Titulussa* szerint azon *Tripartitum* Részésének,¹⁵⁵ a' közelebb-való atyafiaira azon meg holt aszszonynak, hanem az életben lévő férjére szállyanak, és maradgyanak, 's a' meg-irtt történeendő *casusok*ban,¹⁵⁶ jószágoknak, és *mobilis*¹⁵⁷ jókban, egyenlő *successio*, és egymásra-való szállás, meg-irtt mód szerint el-végeztetvén, tartassék, és *observáltassék*¹⁵⁸ közöttök.

A' vármegyék és szabad királyi városok törvény székét illető *causák* *processusiról*, és azoknak *appellatáiról*

Tizenkilenczedik articulus. A' melly *causák*, Hazánk törvényei szerint a vármegyéken szoktak ekkoráig folyani, azoknak ottan-való folyása, tovább is helyben hagyattatik, az *appellatiók* pedig a' vármegyék székiről az Ország Törvényes Táblájára, és onnan azon félnek, melly akkor a' jószágot birja, annak uraságában ben-hagyásával felséges Vezérlő *Fejedelmünk*, és a' *Senatus* eleiben vitettenessek. A' szabad városok székén folyani szokott *causák*ban pedig, hasonlóképen a' régi módnak meg-tartása végeztetett, úgy hogy a' melly városok a' Tárnok Mestertől függöttek, ha azoknak székén *appellaták* történnek, azok egyenesen a' felséges Vezérlő *Fejedelmünk*, és *Senatus* eleiben: A' melly városok pedig a' *Personalistól*¹⁵⁹ hallgattanak, azoknak *appellatiói* az Ország Táblája eleiben, és onnan viszont a jószágot biró félnek, hasonlóképen abban-való benn-hagyásával, felséges *Fejedelmünk*, és *Senatus* eleiben botsáttassanak, és *transmittáltassanak*.¹⁶⁰ És ezek az elébbeni véghez-ment törvényeknek, 's azok *appellatái*-

történik akkor is, ha az özvegy nem köt újabb házasságot, de a férj birtokai messze felülmúlják a hitbért mennyiségben. A 99. cím arról rendelkezik, hogy a férj ingó javaitól külön kell választani az osztatlan atyafiai részét és azon, ami ezután megmarad, egyformán osztoznak: a feleség, az atyjukkal még nem osztozott fiúk és a még férjhez nem ment leányok. A 102. cím a házasság alatt szerzett birtokok öröklését rendezi.

¹⁵³ Végrendelkezés.

¹⁵⁴ Bevallás, örökvallás.

¹⁵⁵ A 100. cím a jegyajándékról (a szülők és atyafiai adománya az eljegyzéskor vagy az esküvőn) úgy intézkedik, hogy az asszony végrendelet nélküli gyermektelen halálakor szülei vagy atyafiai visszakövetelhetik.

¹⁵⁶ Casus = eset, alkalom.

¹⁵⁷ Mobilis = ingó.

¹⁵⁸ Observál (observare) = megtart, tiszteletben tart.

¹⁵⁹ Personalis = személynök, a királyi udvarban bírói hatalmat gyakorolt (személynöki szék), egyúttal a királyi tábla elnöke volt.

¹⁶⁰ A szabad királyi városok között két csoportot különböztettek meg. Egyesek peres ügyeiket a tárnokmesterhez fellebbezték, aki városi ítélőtársakkal ítélkezett (tárnoki városok), innen tovább lehetett vinni az ügyeket a személynök elé. Ilye-

nak-is, a' mellyek vagy a' Táblán, vagy ítélő mesterek előtt, akar pedig vármegyék, vagy városok székin történtenek-is, (a' mellyek függőben maradtanak volna,) *revisió*jok aránt, mind e' szerént értetődjenek.

A' Hadi Törvényes Processusnak-is rendben-vétele végeztetik

Husadik articulus. A' Vitézlő Rend-is, és annak rendes igazgatása, *disciplínája*,¹⁶¹ a' Hadi Törvényes *Processus*nak rendi, és az igazságnak kiszolgáltatása nélkül el-nem lehetvén: noha pedig Hazánk törvényeiben, a' hadi törvényekről alkalmas emlekezetek vannak, de azoknak folytatásának módgyáról, 's *processus*áról, semmi bizonyos út szabva nem találtatik, annakokáért, azon hadi törvényeknek, és *processus*ok folyásának Hazánk irott törvényei értelme szerént léendő rendbenvétele, módgya, 's formája szabása, és azoknak *articulus*okban-való foglalása véghez mehessen, felséges Vezérlő *Fejedelmünknek*, a' *Senatus*nak, és a' vármegyék a' végrevaló *deputatus*inak, azoknak véghez-vitelére, 's ki adására tellyes *authoritást* engedünk, és hogy mindenek, valakiket illet a' dolog, azon Hadi Törvényes *Processus*hoz tartozzanak magokat alkalmaztatni, *determinál*tuk.¹⁶²

A' szabados kereskedésről, a' harmintzadoknak meg-duplázásáról, a' sükségteleneknek pedig, mind harmintzadoknak, vámoknak el-törléséről

Huszonyedik articulus. Hogy senkinek panasza ne lehessen, hogy a' mostani hadakozó időben kereskedésében megakadályoztatott légyen, a' szabados kereskedés, az egész Ország lakosinak mind közönségesen megengedtetik az egész Országban. De a' Haza mostani köz java azt kívánván, a' harmintzadbéli fizetés meg-dupláztatik:¹⁶³ A' melly harmintzadok, és vámok pedig az Országban sükségteleneknek, vagy másoknak kárára, 's *praejudicium*ára¹⁶⁴ *erigált*tattaknak¹⁶⁵ lenni tapasztaltatnak, az ollyaténok, azok által, a' kinek illik, el-törlötessenek, 's bontassanak, közönségesen végeztük. A' melly harmintzadokat pedig meg-maradandóknak lenni íteltünk,

nek voltak Buda, Pest, Pozsony, Nagyszombat stb. Viszont egyes városokat azzal a kiváltsággal ruháztak fel, hogy közvetlenül a személynöki székhez fellebbezheték pereiket (személynöki városok), pl. Székesfehérvár, Lőcse, Esztergom stb.

¹⁶¹ *Disciplina* = fegyelem, rendtartás.

¹⁶² *Determinál* (determinare) = eldönt, elhatároz.

¹⁶³ A harmincad (*tricesima*) vám, amelyet az országból kivitt és ide behozott áruk után kellett fizetni. Nevét onnét nyerte, hogy az áruk értékének $\frac{1}{30}$ részét tette ki. Később az egyes árucikkek harmincadvámját rögzítették. A harmincadvámot a kereskedők ezüstpénzben fizették, megkészszerzése az állam ezüstpénzbevételének emelését célozta. Az ezüstpénzt külföldi vásárlásra használták fel.

¹⁶⁴ *Praejudicium* = megkárosítás, sérelem.

¹⁶⁵ *Erigál* (*erigere*) = felállít.

ekképen következnek: Nagy-Bánya, Szattmár, Kálló, Tokaj, Onod *filialisá-*val,¹⁶⁶ Csege, Szólnok, mostan Poroszlón administrálandó,¹⁶⁷ Ketskemét, Hatvan, Léva, Ujvár, Galgótz, Szenitze, Szakóltza maga *filialis*aival, Szent-György, Bazin *filialisá*val, Szentzel,^a Pucho, Nemsova, *filialisá*val, Zólma, Tardosén,^b Késmárk, O-falu, Besztertze-Bánya *filialisá*val, Lőtse, Eperjes, Bártfa, Lublyó, Palotsa, a' 13 Városokra¹⁶⁸ nézve Rosnyó, Sztropkó, Homonna, Csertész, Ungvár, Munkáts, Nagy-Szölös *filialisá*val.

Az Ország lakosokl Rendeinek jövendőben-is, a' Generalis Conventusokra, vagy Gyülekezetekre léendő comparitiójokról 's jövetelekről

Huszonkettődik articulus. A' Szabad Nemzethez, mellynek szabad *voxa*, vagy akarattjának szabados ki-mondása vagyon, illendő lévén az, hogy minden egyházi, 's világi méltóságban lévő uraknak, nemeseknek tudtokra légyen, mi *tractált*atik, 's végeztetik az Orzágnak közönséges Gyülekezetében. Annakokáért köz akarattal el-végeztük, hogy minden *Praelatusok*, (Pap Urak,) úgy Világi Uri Rendei, 's Nemesek, arról való Hazánk törvényei szerént, 's azokban fel-tett büntetés alatt efféle *Generalis Conventusokra*,¹⁶⁹ 's Gyülekezetekre *personaliter*, személyek szerént tartoznak *compareálni*, ha tsak némellyek közölök törvényes helyes mentséggel meg-nem akadályoztatnak, és a' köz jót egyező értelemmel, és segítséggel *tractállyák*, és *concludállyák*. És kiváltképen a' vármegyék zászlókkal, 's petséttyekkel úgy legyenek jelen, hogy a' kik a' köz Gyülekezetre jönnek, azok tartassanak vármegye *universitassá*nak,¹⁷⁰ az otthon hagyattak pedig tsak magános, *particularis* személyeknek.

Aba-Uj vármegye fő ispánsága a' tekintetes nagyságos Perényi familiának vissza adattatik

Huszonharmadik articulus. Nem kitsiny panaszszal jelentvén ezen közönséges Gyülekezetünkben, a' tekintetes nagyságos Perényi régi *familia*,¹⁷¹ maga nagy rövidségét, hogy tudniillik az Austriai Ház által Aba-Uj vármegyének örökös fő ispáni méltóságbéli tisztitől, mellyet egynéhány száz esztendőktől fogva bir, 's visel vala, törvénytelenül, egyedül azon fa-

a) Helyesen: Szempceel.

b) Helyesen: Turdossin.

¹⁶⁶ Filialis = fiók.

¹⁶⁷ Administrál (administrare) = intéz, kormányoz.

¹⁶⁸ A Zsigmond által 1412-ben Lengyelországnak elzálogosított szepesi száz városok.

¹⁶⁹ Generalis conventus = országgyűlés.

¹⁷⁰ Universitas = közösség, község, egyetem.

¹⁷¹ Familia = család.

*milia lineája*¹⁷² különböztetésének színe, 's praetextusa¹⁷³ alatt le-téetett, 's meg-fosztatott. És minthogy hiteles *relatiókból*¹⁷⁴ ezen rövidsége az em-lített *familianak*, nagy-fennt ki-nyilatkozott, 's világosodott, annakokáért viszont azon *familiát*, azon örökös fő ispáni tisztnek méltóságában, egészen helyre állíttatni, és bé-iktatni *determináltuk*.

Göntz Városának, a' Hajdu Városok száma közzé-való bé-vételéről,
és annak mind örökös, 's mind zálagos földes urai meg-elégítettésekről

Huszonnegyedik articulus. Ezen Hazánk Szabadságáért indíttatott hada-kozásunknak mindgyárt kezdetitől fogva, Göntz városának lakosai-is fegy-verben lévén, 's nyughatatlankodván, és vitézi sok jeles tselekedetekkel, ditséretes jó magok viselését ékesítvén, kiket is felséges Vezérlő *Fejedel-münk*, meg-jutalmazni kívánván, tetszett kegyelmesen ő *Felségének*, hogy azon helység a' Hajdu Városok száma közzé számláltassék, és Hajdu Vá-rosi szabadsággal, 's *privilegiumokkal*¹⁷⁵ fel-ékesíttessék, melly ő *Felsége* hozzájok-való kegyelmességét, Mi-is mindnyájan egyező akarattal hely-ben-hagyván, ezen *articulusunk* által meg-erősítettük. Hogy pedig azon szabadság, vagy *privilegiumok* adományából, az oda-való örökös, és zála-gos-földes uraknak, valami károk, 's *praejudiciumok* ne következék, meg-egyeztünk azon-is, és el-végeztük, hogy ő *Fejedelemsége* az örökös urak-kal meg-alkuván, úgy a' nemes egri cáptalannal-is, abban-való dézmá-jokért¹⁷⁶ végezvén, mind azoknak az ő *jussokért*-való meg-elégítésekben, mind pedig a' zálagos uraknak pénzbéli *summájok* meg-térítésében módot talállyon, és tellyes *satisfactiót*¹⁷⁷ adhasson számokra.

Mi azért Vezérlő *Fejedelem*, és Hazánk Szabadságáért össze-szövetke-zett több *Statusok* és Rendei, ezen Országunk meg-maradására, fellyül jelentett mód szerént lött, 's tractált dolgokat, és végezéseket, mellyek ide-fel rend-szerént írásban, és különös *articulusokban* foglaltattanak, egy szó-val valamik követtettek, el-végeztettek, és *concludáltattanak*, mind azokat egyező értelemmel 's kedvvel, és tellyes *consensusunkkal*¹⁷⁸ javall-ván, helyben-hadgyuk, *approbállyuk*, *ratificállyuk*, és *confirmállyuk*, 's meg-erősíttyük, és mind azoknak erős és meg-másolhatatlan meg-tartá-sára 's óltalmazására, magunkat kötelezzük ez írásunk által. Költ a' meg-nevezett Onod táján-való mezőn, Szent Iván havának¹⁷⁹ huszonkettődik,

¹⁷² Linea = ág, vonal, leszármazás.

¹⁷³ Praetextus = ürügy, cím.

¹⁷⁴ Relatio = jelentés. — A Perényi család 1363-tól viselte megszakításokkal a fő-ispáni tisztséget, és 1698-ban veszítette el. Ezután Perényi Imre még 1712-ig viselte a címet, akkor azonban végleg megszűnt a Perényiek főispánsága.

¹⁷⁵ Privilegium = kiváltság.

¹⁷⁶ Dézsma = egyházi tized.

¹⁷⁷ Satisfactio = elégtétel.

¹⁷⁸ Consensus = hozzájárulás, egyetértés.

¹⁷⁹ Jünius.

tudniillik ezen Generalis Gyülésünknek utolsó napján, ezer hétszáz hetedik esztendőben.

Articulusok, mellyek a Magyar-Országi Hazájok szabadságáért össze-szövetkezett Státusok és Rendek, e folyó 1707. esztendő-béli Pünköst havának 16. napjára haladott, és az Onod táján lévő mezőben tartatott közönséges gyűlésében concludáltattak, és végezettek, Egykorú nyomtatvány, Szabó K.: Régi Magyar Könyvtár I. 1735. Magyar.

A törvényeket még 1707-ben nyomtatásban megjelentették. A Habsburgok trónfosztásáról szóló II. tc-et Rákóczi és a szenátus bevezetéssel és zárószóval látta el és külön is kiadta. A bevezetésben kiemelte, hogy a szövetséges rendek minden erőfeszítése a Habsburg-udvarral való megegyezésre eredménytelennek bizonyult. A zárószóban pedig azt a reményét fejezte ki, hogy a külföldi hatalmak segíteni fogják Magyarországot szabadsága kivívásában. A törvénycikk e külön példányait az országgyűlés utolsó napján a jelenlevők aláírták. Elsőnek maga Rákóczi, majd Bercsényi és a többi főrendek, azután a megyék és a királyi városok képviselői. (Áldásy A.: I. m. Századok 1895. 745., 928—929. 1.)

108

Önod melletti tábor, 1707. július 5.

Az Általános Katonai Szabályzat (Regulamentum Universale) bevezetése és második része

Rákóczi kezdettől fogva arra törekedett, hogy hadserege fegyelmezett és jól képzett legyen, a korszerű hadtudomány követelményeinek megfelelően. Felismerte, hogy nincs megfelelő tisztikara, hadseregének fegyelme és felkészültsége hiányos. Igyekezett alkalmas tiszteket állítani csapatai élére, a hiányok pótlására pedig a tisztképzés megszervezését tervezte. 1705 elején megkezdte hadserege átalakítását katonailag szervezett és képzett, zsolddal rendszeresen ellátott, szigorú fegyelemben tartott egységekké. Nehéz vállalkozás volt, hiszen úgy kellett a reguláris haderőt kialakítani, hogy közben csekély megszakításokkal az ország nagy részében harcok folytak. Helyzetét még inkább megnehezítette, hogy saját hadserege és tisztjei körében is nagy ellenállást kellett legyőznie. A többség hozzászólt a régi portyázó hadviseléshez, amely a török elleni harcokban fejlődött ki, és amelyet Rákóczi környezetében „pogány módra szokott hadakozás”-nak neveztek. Ezzel meglepő eredményeket lehetett elérni, amikor az ellenség fárasztásáról, gyengítéséről volt szó, de döntő győzelmet gyakorlott és fegyelemre nevelt hadakkal szemben nem lehetett kivívni. A kuruc hadsereg erejének fokozására az első követelmény a rend és a fegyelem biztosítása volt, a tábori élet szabályainak kialakítása, a katona köteles-